

१. महाराष्ट्र ग्रामपंचायत कर व फी (शुल्क) नियम, १९६०

क्रमांक व्ही. पी. ए. ११५९ - पी., ता. २५-४-१९५९, म. शा. रा., भा. १-अ, उ. म., ४-५-६१, पा. २९.

खालील सुधारणांसह —

- (१) व्ही. पी. ए. ११६१ - पी., ता. ६-९-१९६१, म. शा. रा., भा. १-अ, उ. म., १४-९-६१, पा. ६४, मराठी भा. ८, ५-१०-६१, पा. २२०५.
- (२) व्ही. पी. ए. ११६४/६४०९३ - पी., ता. १-७-१९६६, म. शा. रा., भा. १-अ, उ. म., ७-७-६६, पा. ३४, मराठी भा. ८, ८-९-६६, पा. १०७७.
- (३) व्ही. पी. ए. ११६४/१५८१ - पी., ता. २०-३-१९६७, म. शा. रा., भा. १-अ, उ. म., ३०-३-६७, पा. २८, मराठी भा. ८, ४-५-६७, पा. ५१४.
- (४) व्ही. पी. ए. ११६४/१४९०६ - एनू. ता. ३०-४-१९६८, म. शा. रा., भा. १-अ, उ. म., ३०-४-६८, पा. ६८, मराठी भा. ८, ११-७-६८, पा. ५१२.
- (५) व्ही. पी. ए. ११६८/१५९०५२ - एनू. ता. ३-५-१९६९, म. शा. रा., भा. १-अ, उ. म., ८-५-६९, पा. ४०, मराठी भा. ८, २४-७-६९, पा. ६५६.
- (६) व्ही. पी. ए. ११७०/८२३४ - ई, ता. १३-५-१९७१, म. शा. रा., भा. १-अ, उ. म. २४-६-७१, पा. ३२७, मराठी भा. ८, ता. ९-९-७१, पा. ११९८.
- (७) व्ही. पी. ए. ११७०/४२०४० - ई-१, ता. २७-१-१९७२, म. शा. रा., भा. १-अ, उ. म., १७-२-१९७२, पा. १४, मराठी भा. ८, ता. ३०-११-१९७२, पा. १३७४.
- (८) व्ही. पी. ए. ११७०/७८५१ - ई-१, ता. ५-११-१९७३, म. शा. रा., भा. ८, १७-१-७४, पा. २२.
- (९) व्ही. पी. ए. ११७४/१५७५१ - ७५, (तेवीस), ता. ८-८-१९७५, म. शा. रा., भा. १-अ, उ. म., ८-८-१९७५, असा, पा. ३१. मराठी भा. ८, ४-१२-१९७५, पा. १७४७.
- (१०) व्ही. पी. ए. ११७५/९२०५ - (सी. आर - २१३) ता. २३-५-७८, म. शा. रा., मराठी भा. ८, ३१-८-१९७८, पा. ४५२.
- (११) व्ही. पी. ए. १०७८/९३४/सी. आर २८५ (तेवीस-अ), ता. ३०-६-१९८२, म. शा. रा. भा. १-अ, ९-९-८२, पा. ३१.
- (१२) व्ही. पी. ए. ११८४/सीआर १५११/२२, ता. २३-११-१९८४, म. शा. रा., भा. १-अ, उ. म. २०-१२-८४, पा. ४२.
- (१३) जी. पी. एन. १०९६/सीआर-१८१/२१- ए. ता. ६-३-१९९७, म. शा. रा., भा. ४ ब, दि. ६-३-९७. पा. २२७.
- (१४) जी. पी. एन. १०९८/सीआर-६५/२१-ए. ता. २९-७-९८, म. शा. रा., भा. ४ब, (असा) दि. २९-७-१९९८ पा. ५५६.
- (१५) व्ही. पी. एम. २६९९/प्र. क्र. ८८५/२२ ता. ३-१२-९९, म. शा. रा., भा. ४ब, (साधा) दि. २०-१-२००० पा. २२१.
- (१६) सन २००० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ६ ने "जकात भाग ३" वगळला.
- (१७) व्ही. पी. एम. २६९९/प्र. क्र. ८८५/२२ ता. १२-१२-२००१, म. शा. रा., भा. ४ब, (असा.) दि. १२-१२-२००१ पा. १४१९.
- (१८) व्ही. पी. एम. २०००/प्र. क्र. १३६३/२२ ता. १७-१-२००२, म. शा. रा., भा. ४ब, (असा.) दि. १७-१-२००२ पा. ८४.

खालील नियमांत सुधारणा चौकानी कंसात दर्शविल्या असून, चौकोनी कंसाचे प्रारंभीचा अंक वरील सुधारणांचा नंबर दर्शवितो.

क्रमांक व्ही. पी. ए. ११५९ - पी.— मुंबई ग्रामपंचायत अधिनियम, १९५८ (सन १९५९ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ३) याचे कलम १७६, पोट-कलम (२) ची कंडिका (२६) अन्वये मिळालेले आणि त्यास त्याबाबतीत दिलेले इतर सर्व अधिकार

चालवून आणि उक्त अधिनियमाच्या कलम १८५ अन्वये रद्द करण्यात आलेले कोणत्याही अधिनियमान्वये केलेले व अद्यापि अंमलात असलेले सर्व नियम, या नियमान्वये तरतूद करण्यात आलेल्या बाबींची त्यामध्ये जेथवर तरतूद करण्यात आली असेल तेथवर रद्द करून महाराष्ट्र सरकार याद्वारे पुढील नियम करित आहे, हे नियम त्या कलमाच्या पोट-कलम (४) अन्वये आवश्यक असल्याप्रमाणे, पूर्वी प्रसिध्द करण्यात आले होते.

१. लघु संज्ञा. — या नियमास महाराष्ट्र ग्रामपंचायत कर व फी नियम, १९६० असे म्हणावे.

भाग १

सामान्य

२. व्याख्या. — विषयात किंवा संदर्भात तद्विरुध्द काहीही नसेल तर, या नियमात,—

(अ) "अधिनियम" या संज्ञेचा अर्थ मुंबई ग्रामपंचायत अधिनियम, १९५८ असा समजावा ;

(ब) "फी" या संज्ञेचा अर्थ कलम १२४ अन्वये आकारण्याजोगी फी, असा समजावा ;

(क) "स्थानिक प्राधिकारी संस्था" या संज्ञेचा अर्थ,—

(१) मुंबई महानगरपालिका अधिनियम (सन १९८८ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ३), मुंबई प्रांतिक महानगरपालिका अधिनियम, १९४९ (सन १९४९ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ५९) किंवा नागपूर शहर महानगरपालिका अधिनियम, १९४८ (सन १९५० चा मध्यप्रदेश अधिनियम क्रमांक २) अन्वये स्थापन केलेली महानगरपालिका असा समजावा ;

^१ [(२) महाराष्ट्र जिल्हा परिषदा व पंचायत समित्या अधिनियम, १९६१ अन्वये प्रस्थापित केलेली जिल्हा परिषद ;]

^२ [* * *]

(४) (एक) मुंबई बुरो नगरपालिका अधिनियम, १९२५ (सन १९२५ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक १८),

(दोन) मुंबई जिल्हा नगरपालिका अधिनियम, १९०१ (सन १९०१ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ३),

(तीन) मध्यप्रांत व वऱ्हाड नगरपालिका अधिनियम, १९२२ (सन १९२२ चा मध्यप्रांत व वऱ्हाड अधिनियम क्रमांक २),

(चार) हैद्राबाद जिल्हा नगरपालिका अधिनियम, १९५६ (सन १९५६ चा हैद्राबाद अधिनियम क्रमांक १८),

या अन्वये स्थापन केलेली नगरपालिका, असा समजावा ;

(पाच) छावण्याबाबत अधिनियम, १९२४ (सन १९२४ चा अधिनियम क्रमांक ३) अन्वये स्थापन केलेले छावणी मंडळ

असा समजावा ;

^३ [* * *]

(ड) "कलम" म्हणजे अधिनियमाचे कलम.

३.^{१०} [बंधनकारक नाही असा] कर किंवा फी आकारण्यासाठी कार्यरिती .—

^{१०} [कलम १२४ च्या पोट कलम (१) अन्वये बंधनकारक नाही असा]. कर व फी आकारण्याचा निर्णय घेण्यापुर्वी प्रत्येक पंचायतीने पुढील कार्यरिती अनुसरली पाहिजे :—

(अ) पंचायतीने जो कर किंवा जी फी आकारावयाचे योजिले असेल अशा कराची किंवा फीची आपल्या बैठकीत संमत केलेल्या ठरावाद्वारे निवड केली पाहिजे आणि अशा ठरावात, ज्या दराने तो कर किंवा फी आकारावयाची तो दर निर्दिष्ट केला पाहिजे.

(ब) पंचायतीने कर किंवा फीशी संबंधीत असलेल्या या नियमाच्या भागासह अशी योजना गावात दवंडी पिटवून आणि पंचायतीच्या कार्यालयात व गावातील चावडीवर किंवा चौऱ्यावर ^२[आणि चावडी किंवा चोरा नसल्यास गावातील दुसऱ्या कोणत्याही ठळक ठिकाणी किंवा ठिकाणावर] चिकटविलेल्या नोटिशीद्वारे सर्व लोकास जाहिर केली पाहिजे. अशा नोटिशीत ज्या तारखेस किंवा तारखेनंतर पंचायत ती योजना विचारात घेईल ती तारीख निर्दिष्ट केली पाहिजे. अशी तारीख ती योजना प्रसिध्द करण्याच्या तारखेनंतर एक महिन्याच्या आतील असता कामा नये.

(क) पंचायतीने सुचविलेला कर किंवा फी आकारण्यासंबंधी हरकत घेणाऱ्या त्या गावाच्या कोणत्याही रहीवाशास, आपली लेखी हरकत किंवा सूचना कंडिका (ब) अन्वये प्रसिध्द केलेल्या नोटिशीत निर्दिष्ट केलेल्या तारखेस किंवा तारखेपूर्वी, पाठविता येईल.

(ड) कंडिका (ब) अन्वये ठरविलेल्या तारखेस किंवा तारखेनंतर, पंचायतीने कंडिका (क) अन्वये घेतलेल्या हरकती किंवा केलेल्या सूचना विचारात घेतल्या पाहिजेत आणि त्यानंतर कराची किंवा फीची अंतिम निवड करण्याचा आणि ज्या दराने तो कर किंवा ती फी आकारावयाची तो दर ठरविण्याचा पंचायतीला अधिकार आहे.

४. आकारावयाचा कर किंवा फी यासंबंधीचे नियम अंतिमरित्या प्रसिध्द करणे.— जेव्हा पंचायत कोणताही कर किंवा कोणतीही फी आकारण्याविषयी, अंतिम निर्णय घेईल तेव्हा, पंचायतीने या नियमातील, कर किंवा फी आकारण्यासंबंधीच्या भागातील नियम, आकारावयाचा कर किंवा फी व अशा कराचा किंवा फीचा दर नमूद करणाऱ्या नोटिशीसह पंचायतीच्या कार्यालयात ^२[व गावातील चावडीवर किंवा चौऱ्यावर किंवा चावडी किंवा चोरा नसल्यास गावातील दुसऱ्या कोणत्याही ठळक ठिकाणी किंवा ठिकाणावर] त्यांची एक प्रत लावून प्रसिध्द केली पाहिजेत तसेच तिने ते अशा रितीने प्रसिध्द करण्यात आले आहेत ही गोष्ट गावात दवंडी पिटवून जाहिर केली पाहिजेत. तदनुसार नोटिशीत निर्दिष्ट केलेल्या आणि अशा नोटिशीच्या प्रसिध्दीच्या तारखेनंतर एक महिन्यापेक्षा आधीची असणार नाही अशा तारखेपासून असा कर किंवा अशी फी आकारण्यात येईल.

^५ [४— अ. एखादा कर किंवा फी रद्द करण्यासाठी किंवा त्यात बदल करण्यासाठीची कार्यपध्दती.— (१) पंचायतीस एखाद्या विशेष सभेमध्ये आधीच बसविण्यात आलेला कोणताही कर, किंवा फी रद्द करण्याबाबत किंवा त्याच्या रकमेत किंवा दरात बदल करण्या बाबत प्रस्ताव मांडणारा ठराव संमत करता येईल.

(२) नवीन कर किंवा फी बसविण्याकरिता नियम ३ व ४ यात घालून दिलेल्या कार्यपध्दतीनुसार अशा कोणत्याही प्रस्तावावर कार्यवाही करण्यात येईल आणि नियमांच्या उपबंधाच्या अनुसार (कराचा किंवा फीचा) असा नियम किंवा त्यात असा बदल केल्यासंबंधीची अधिसूचना, हा, या नियमाच्या उपबंधानुसार असा (कर किंवा फी) रद्द करण्यात किंवा त्यात बदल करण्यात आला आहे, याचा निर्णायक पुरावा असेल.]

५. कोणताही कर किंवा फी आकारण्याविरुध्द अपील.— कलम १२४, पोट-कलम (५) अन्वये अपील करण्याची इच्छा असणाऱ्या इसमाने, नियम ४ अन्वये नोटीस प्रसिध्द झाल्याच्या तारखेपासून साठ दिवसांच्या आत अपील दाखल केले पाहिजे.

टीप: १. अपीलाची मुदत: — कर किंवा फी याचे विरुध्द केलेल्या अपीलाचे बाबतीत मुदतीसाठी क. १२४(५), टीप १५ पहा.

^{१२} [५. अ. कर किंवा फी देण्यास जबाबदार असलेल्या व्यक्तीतर्फे दिलेल्या रकमेची पावती.— जेव्हा पंचायतीने बसविलेल्या कर व फी याची रक्कम कोणत्याही व्यक्तीकडे देय झाली असेल, तेव्हा प्राथमिक जबाबदारी असलेल्या व्यक्तीतर्फे कोणत्याही इतर इसमाने अशी रक्कम सचिव किंवा पंचायतीने अधिकृत केलेल्या व्यक्तिस दिल्यास, ती रक्कम मिळाल्याबद्दल अशा व्यक्तीस त्याने लेखी पावती दिली पाहिजे.

परंतु अशी रक्कम देण्याची प्राथमिक जबाबदारी असलेल्या व्यक्तीचे किंवा अशी रक्कम देणाऱ्या दुसऱ्या व्यक्तीचे अशी रक्कम दिल्यामुळे आणि ती सचिव किंवा अधिकृत व्यक्तीने स्विकारल्यामुळे, असलेले हक्कावर प्रतिकूल परिणाम होणार नाही.]

भाग २

इमारती व जमीन यांवरील कर

६. व्याख्या.— विषयात किंवा संदर्भात तद्विरुद्ध काहीही नसेल तर, या भागात—

(अ) " मालक" या संज्ञेत, एखादी इमारत किंवा जमीन भाड्याने दिली असेल तर अशा इसमाचा इमारतीचे किंवा जमिनीचे भाडे ज्यास मिळते किंवा मिळण्यास जो पात्र आहे अशा इसमाचा समावेश होतो;

(ब) " भोगवटा करणारा" या संज्ञेत इमारतीचा किंवा जमिनीचा मालक, अधिकर्ता किंवा भाडेकरू म्हणून ती इमारत किंवा जमीन प्रत्यक्ष कबजात असणाऱ्या इसमाचा समावेश होतो;

^{१५}[(क) "इमारतीचे क्षेत्रफळ" म्हणजे कोणत्याही साहित्याचा वापर करून उभारण्यात येणारे बांधकाम मग ते मानवी निवासासाठी वापरण्यात येत असो किंवा नसो आणि त्यामध्ये पुढील बाबींचा समावेश असेल -

- (१) बांधकामाचा पाया, भिंती, प्लिथ, जमीन, छप्पर, चिमणी, नळ, मोऱ्या आणि इमारतीतील अन्य सेवा, कायमस्वरूपी फ्लोट,
- (२) व्हरांडा, सज्जा, आढे आणि भिंत यामधील काम, बांधकामालगत पुढे आलेला भाग (प्रोजेक्शन्स),
- (३) इमारतीचा भाग किंवा इमारतीस जोडलेला भाग,
- (४) सर्व बाजूंनी जमीन किंवा जागा व्यापणाऱ्या भिंदी, मोकळ्या जागेवरील बांधकाम,
- (५) साठवणीसाठी बांधण्यात आलेल्या टाक्या,]

७. इमारती व जमिनी यांवरील कराचा दर.— (१) इमारती व जमिनी यांवर कर बसविण्याचे ज्या पंचायतीने ठरविले असेल अशा प्रत्येक पंचायतीने, पोट-नियम (२) च्या उपबंधास अधीन राहून आणि ३ व ४ यांत विहित केलेली कार्यरिती अनुसरल्यानंतर, ^{१५}[जमिनीच्या किंवा इमारतीच्या संपूर्ण क्षेत्रफळावर (प्रति चौरस फुटाच्या आधारे)] तिच्याकडून ठरविण्यात येईल अशा दराने असा कर बसविला पाहिजे, परंतु असा दर, या भागात जोडलेल्या अनुसूचित निर्दिष्ट केलेल्या किमान दरापेक्षा कमी आणि कमाल दरापेक्षा अधिक असता कामा नये.

(२) पुढील जमिनी व इमारती यांना पोटनियम (१) अन्वये कर बसविण्याची माफी देण्यात आली पाहिजे.—

(अ) स्थानिक प्राधिकारी संस्थांच्या मालकीच्या, आणि केवळ सार्वजनिक कारणासाठी उपयोगात आणल्या जाणाऱ्या किंवा उपयोगात आणण्याचा इरादा असलेल्या आणि नफ्याच्या कारणासाठी उपयोगात न आणल्या जाणाऱ्या किंवा उपयोग करण्याचा इरादा नसलेल्या जमिनी व इमारती ;

(ब) सरकारच्या मालकीच्या जमिनी व इमारती मग त्या नफ्याच्या कारणाकरिता उपयोगात आणल्या जात असोत वा नसोत किंवा उपयोगात आणण्याचा इरादा असो वा नसो;

(क) केवळ धार्मिक, शैक्षणिक किंवा धर्मादाय कारणासाठी उपयोगात आणल्या जाणाऱ्या जमिनी व इमारती ;

^{१५} [(ड) वगळले]

^{१२} [(ई) वगळले]

(फ) युनायटेड स्टेट्स टेक्निकल को-ऑपरेशन मिशनच्या सेवक वर्गातील इमामाच्या मालकीच्या नफ्याच्या कारणासाठी उपयोगात न आणल्या जाणाऱ्या किंवा उपयोगात आणण्याचा इरादा नसलेल्या जमिनी व इमारती :

परंतु, कलमातील कोणत्याही गोष्टीमुळे, भारतीय रेल्वेबाबत अधिनियम, १८९०, याच्या कलम १३५ खालील किंवा रेल्वेबाबत (स्थानिक प्राधिकारी कर आकारणी) अधिनियम, १९४१, याच्या कलम ३ खालील अधिसूचनेनुसार जो कर किंवा त्या ऐवजी रक्कम देण्याबद्दल रेल्वे प्रशासन जबाबदार आहे अशा कोणत्याही जमिनी किंवा इमारती यांस कराची माफी आहे असे समजण्यात येणार नाही.

८. कोणत्या तारखेपासून कर अंमलात येईल ते. — कर दिनांक १ एप्रिल रोजी होणाऱ्या व ३१ मार्च रोजी संपणाऱ्या वर्षासाठी बसविण्यात येईल आणि तो पुढील तारखांव्यतिरिक्त, इतर तारखास अंमलात येणार नाही. कोणत्याही वर्षातील १ एप्रिल, १ जुलै, १ ऑक्टोबर किंवा १ जानेवारी आणि तो एप्रिल व्यतिरिक्त कोणत्याही इतर दिवशी अंमलात येईल तर, तो त्यानंतर येणाऱ्या, १ एप्रिल पर्यंत तिमाहीने बसविण्यात आला पाहिजे.

९. आकारणीची यादी तयार करणे. — ^{१७} [(१) सरपंचाने पुढील गोष्टी दर्शविणारी आकारणीची यादी तयार केली पाहिजे किंवा केलेली असली पाहिजे :-

(अ) प्रत्येक इमारतीचा किंवा जमिनीचा अनुक्रमांक;

(ब) प्रत्येक इमारतीचा प्रकार म्हणजेच ती पुढील प्रकारची आहे किंवा कसे,-

(१) झोपडी किंवा मातीचे घर-

(क) गवती छप्पर

(ख) पत्रा किंवा कौलारू छप्पर किंवा

(२) दगड-विटांचे, मातीचे घर किंवा

(३) दगड-विटांचे, चुना किंवा सिमेंटचे पक्के घर-

(क) पत्रा अगर कौलारू छप्पर

(ख) आर सी. सी. स्लॅब, किंवा

(४) नवीन आर सी. सी. पद्धतीचे घर किंवा

(५) मारबल किंवा ग्रॅनाईट यांचा वापर करून बांधलेली आलिशान घरे

(क) तिच्या माहिती असलेल्या मालकाचे व ती ताब्यात असणाऱ्याचे नाव :

(ड) तिचे क्षेत्रफळ;

(इ) तिच्या एकूण क्षेत्रफळाच्या आधारे तिच्यावर आकारण्यात आलेल्या कराची रक्कम :

परंतु राज्य शासन किंवा यथास्थिति स्थायी समिती तसे करण्यास भाग पाडील तर, पंचायतीस, मूल्य निर्धारित सूची तयार करण्याचे काम, शासनाच्या किंवा जिल्हा परिषदेच्या सेवेमधील अधिकाऱ्याकडे (ज्याचा यापुढे "मूल्य निर्धारण अधिकारी" असा उल्लेख केला आहे) सोपविता येईल.]

(२) ^{१५} [क्षेत्रफळाच्या आधारे] कर आकारण्यात आला असेल तर, उक्त ^{१५} [करनिर्धारण] १० टक्क्यांइतकी रक्कम, दुरुस्त्या किंवा इतर कोणत्याही कारणासाठी एकूण ^{१५} [करनिर्धारणातून वजा] करण्यांत आली पाहिजे.

(३) आकारणीची अशी यादी तयार करण्याच्या कारणाकरिता सरपंचास किंवा त्याच्या प्राधिकाराखाली काम करणाऱ्या कोणत्याही इसमास किंवा ^{१५} [मूल्यनिर्धारण अधिकाऱ्यास] गावातील कोणत्याही इमारतीची किंवा जमिनीची तपासणी करण्याचा अधिकार आहे.

^{१५} [(४) आकारणी यादी कायम करताना खालील समितीमार्फत तिला मान्यता घेतली जाईल. समितीमध्ये खालील सदस्यांचा समावेश राहिल.

समिती -

(१) उप अधिपता (बांधकाम उप विभाग)	अध्यक्ष
(२) सरपंच, ग्रामपंचायत	सदस्य
(३) विस्तार अधिकारी (पंचायत)	सदस्य
(४) ग्रामविकास अधिकारी/ग्राममेवक	सदस्य-सचिव

सदर समिती शासनाच्या मार्गदर्शक सूचना, इमारतीचा प्रकार, क्षेत्रफळ, कराचे दर इत्यादी मुद्यांची पडताळणी करेल.]

१०. कर देण्यास प्रथमतः जबाबदार असलेल्या इसमाचे नाव निश्चितपणे पाहिले करून घेणे शक्य नसेल तर त्यास कामे नामोद्विष्ट करावे. — कर देण्यास प्रथमतः जबाबदार असलेल्या इसमाचे नाव निश्चित माहिती करून घेणे शक्य नसेल तर, उक्त यादीत आणि उक्त इसमावर बजावणे आवश्यक असलेल्या कोणत्याही नोटीशीत आणखी कोणतेही वर्णन न लिहिता "जागा धारण करणारा" असे त्यास नामोद्विष्ट केल्यास ते पुरेसे होईल.

११. हरकती दाखल करण्यासाठी ठरविलेल्या मुदतीची नोटीस प्रसिद्ध करणे. — आकारणीची यादी पूर्ण झाल्यानंतर, सरपंचाने नोटीस देऊन ती यादी कार्यालयात तपासणीसाठी सर्वांना खुली आहे आणि,—

(एक) आकारणीची अशी यादी सरपंचाने तयार केली असेल तर पंचायतीकडून, आणि

(दोन) आकारणीची अशी यादी ^१[मूल्य निर्धारण अधिकाऱ्याने तयार केली असेल तर अशा अधिकाऱ्याकडून] या बदल च्या अशा नोटीशीच्या तारखेपासून तीस दिवसानंतर येणाऱ्या दिवशी, हरकतीवर विचार करण्यात येईल व त्यावर निर्णय देण्यात येईल, असे गावात दवंडी पिटवून जाहिर केले पाहिजे.

^६ [परंतु, जर कोणत्याही व्यक्तीने, ती व्यक्ती, सर्वसामान्यतः गावात राहात नसल्याने तिला कोणतीही गोष्ट कळवावयाची असल्यास तीच्या बाबतीत विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या पत्यावर कळविण्यात यावी, असे पंचायतीला पूर्वीच कळविले असेल तर, नोटीशीची प्रत नोंदणीकृत डाकेने अशा व्यक्तीला पाठविण्यात यावी.]

१२. आकारणीच्या यादीची तपासणी. — कोणत्याही मालमतेचा मालक किंवा भोगवटा करणारा इसम, म्हणून ज्याचे नाव यादीत समाविष्ट करण्यात आले असेल अशा प्रत्येक इसमास कोणत्याही मालमतेचा मालक म्हणून किंवा भोगवटा करणारा म्हणून दावा सांगणाऱ्या प्रत्येक इसमास, यादीत समाविष्ट असलेली कोणतीही मालमत्ता कबजात असणाऱ्या प्रत्येक इसमास व अशा इसमाच्या अधिकार्यास, कोणतीही रक्कम न देता, ती यादी तपासण्याचा आणि तिच्यातील उतारा घेण्याचा अधिकार आहे.

१३. आकारणीच्या यादी बाबतच्या हरकतीवर विचार करणे व यादीचे प्रमाणीकरण करणे. — (१) आकारणीच्या यादीसंबंधीच्या सर्व हरकतीवर यथास्थिती पंचायत किंवा ^२[मूल्य निर्धारण अधिकारी याजकडून] नियम ११ अन्वये प्रसिद्ध केलेल्या नोटीशीत निर्दिष्ट केलेल्या तारखेस किंवा त्यानंतरच्या कोणत्याही तारखेस विचार करण्यात येईल व निर्णय देण्यात येईल आणि पंचायतीच्या किंवा यथास्थिती ^२ [मूल्यनिर्धारण अधिकाऱ्याचा] निर्णय, आकारणीस हरकत घेणाऱ्या इसमास कळविण्यात येईल.

^२ [* * * * *]

(३) अपील करण्यात येईल तेव्हा ^२[पंचायत समितीने किंवा यथास्थिती स्थायी समितीने] दिलेल्या आदेशानुसार आणि इतर बाबतीत पंचायतीने किंवा यथास्थिती ^२[मूल्य निर्धारण अधिकाऱ्याने] दिलेल्या निर्णयानुसार आवश्यक त्या सर्व सुधारणा आकारणीच्या यादीत करण्याची पंचायतीने व्यवस्था केली पाहिजे. आकारणीची अशी यादी ज्या वर्षात तयार करण्यात आली असेल त्या वर्षाच्या ३१ जुलैच्या नंतर नसेल अशा मुदतीच्या आत अशी यादी करण्यात आली पाहिजे.

१४. प्रमाणित केलेल्या यादीतील नोंदी निर्णायक पुरावा असणे. — निकटपूर्वीच्या नियमान्वये प्रमाणित केलेल्या यादीतील नोंदी ह्या नियमान्वये बसवावयाच्या करांच्या रकमेचा निर्णायक पुरावा असतील.

१५. आकारणीच्या यादीची सुधारणा. — (१) आकारणीच्या यादीतील कोणत्याही मालमतेच्या बाबतीत एखादी नोंद लबाडीने, आकस्मिकपणे किंवा चुकीने वगळण्यात आली असेल तर पंचायतीस कोणत्याही वेळी, अशा कोणत्याही मालमतेच्या बाबतीत किंवा आकारणीची यादी तयार करण्यात आल्यानंतर एखादी इमारत बांधण्याचे, तिच्यात फेरबदल करण्याचे, भर घालण्याचे किंवा ती पुन्हा बांधण्याचे काम पूर्ण झाले असेल तर, अशा बांधलेल्या, फेरबदल केलेल्या, भर घातलेल्या किंवा संपूर्णतः किंवा अंशतः पुन्हा बांधलेल्या अशा कोणत्याही इमारतीच्या बाबतीत कोणतीही नोंद नवीन दाखल करून किंवा कोणत्याही नोंदीत फेरबदल करून आकारणीच्या यादीत फेरफार करण्याचा अधिकार आहे मात्र तसे करण्यापूर्वी असा फेरबदल केल्यामुळे प्रतिकूल परिणाम होण्याचा संभव असलेल्या कोणत्याही इसमास, फेरबदलासंबंधीची कोणतीही हरकत ज्या तारखेपूर्वी घेण्यात आली पाहिजे त्या तारखेसंबंधी नोटीस देण्यात आली पाहिजे. अशी तारीख नोटीस बजविण्यात आल्याच्या तारखेनंतर एक महिन्या आधीची असता कामा नये.

(२) अशा कोणत्याही फेरबदलामुळे प्रतिकूल परिणाम होण्याचा संभव असलेल्या कोणत्याही इसमाकडून अशा नोटीशीत ठरविण्यात आलेल्या मुदतीपूर्वी, पोट-नियम (१) अन्वये घेतलेली हरकत जणू काही नियम ११ अन्वयेची हरकत आहे असे समजून, त्या हरकतीचा विचार करण्यात येईल

(३) ह्या नियमान्वये केलेली कोणतीही नोंद किंवा केलेला कोणताही फेरबदल हा जणू काही अशी नोंद किंवा असा फेरबदल हा बांधलेल्या, फेरफार केलेल्या, भर घातलेल्या किंवा पुन्हा बांधलेल्या कोणत्याही इमारतीच्या बाबतीत ज्या दिवशी, अशी इमारत बांधण्याचे, तीत बदल करण्याचे, भर घालण्याचे किंवा ती पुन्हा बांधण्याचे काम पूर्ण करण्यात आले तो दिवस किंवा ज्या तारखेस नवीन बांधकाम, फेरबदल, भर घातलेले किंवा पुन्हा बांधलेले बांधकाम पथमतः भोगवट्यात आले असेल ती तारीख, या दोहोपैकी जी प्रथमतः येईल त्या दिवशी किंवा इतर बाबतीत ज्या वर्षी अशी नोंद किंवा फेरबदल समर्थनीय उरणारी परिस्थिती अस्तित्वात होती त्या चालू सरकारी वर्षातील सर्वात आधीच्या दिवशी केलेली नोंद किंवा फेरबदल आहे असे समजून अंमलात येईल ;

आणि कर किंवा यथास्थिती वाढविलेला कर हा, वर्षाच्या अशा दिवसानंतर उरलेल्या भागाचे संपूर्ण वर्षाशी जे प्रमाण असेल त्या प्रमाणात त्या वर्षी बसविण्यात आला पाहिजे.

१६. इमारत पाडणे किंवा काढून टाकणे इत्यादी बाबत सरपंचास नोटीस देणे. — (१) कराची रक्कम देण्यास पात्र असलेली कोणतीही इमारत किंवा तिचा कोणताही भाग पाडण्यात किंवा काढून टाकण्यात आला किंवा जळाला किंवा पडला असेल तर, उक्त कर देण्यास प्रथमतः जबाबदार असलेल्या इसमाने सरपंचास त्याबाबत लेखी नोटीस दिली पाहिजे.

(२) अशी नोटीस देण्यात येईपर्यंत, जर अशी इमारत किंवा तिचा कोणताही भाग पाडण्यात किंवा काढून टाकण्यात आला नसता, जळाला नसता किंवा यथास्थिती पडला नसता तर, त्यास अशा इमारतीच्या बाबतीत जो कर द्यावा लागला असता तो कर देण्यास उपरोक्त इसम जबाबदार असेल.

१२ [१६ अ. मिळकतीचे मालकीचे हस्तांतरणाची नोटीस पंचायतीला देणे आणि आकारणी यादीत सुधारणा करणे. — (१) केव्हाही कर देण्यास पात्र असलेल्या मिळकतीची मालकी वर्ग केली अथवा दुसऱ्याच्या नावाने ती करून दिली, अशा वेळी ती वर्ग करून देणारा किंवा दुसऱ्याच्या नावाने करून देणारा इसम व ज्याच्या नावाने ती वर्ग केली किंवा करून दिली तो इसम यांनी अनुक्रमे अंतीम व्यवहार झाल्याच्या तारखेपासून एक वर्षाच्या आत वर्ग केल्याबद्दल किंवा दुसऱ्याच्या नावाने केल्याबद्दल सरपंचास किंवा पंचायतीने याबाबतीत अधिकृत केलेल्या व्यक्तीस नोटीसीने कळविले पाहिजे.

(२) अशा कोणत्याही मिळकतीचा कर देण्यास पात्र असलेल्या इसमाचा मृत्यु झाल्यास, त्या इसमाला वारस किंवा अन्य रीतीने त्या मिळकतीचा मालकी हक्क वर्ग झाला किंवा रीतीने त्याचे नावावर झाला, त्याने मृत्युचे तारखेपासून एक वर्षाचे आत मृत्युबद्दल जरूरीचे पुराव्यासह सरपंच किंवा अधिकृत इसमास नोटीस दिली पाहिजे.

(३) पोट-नियम (१) किंवा (२) याखाली नोटीस मिळाल्यानंतर पंचायतीस वाटल्यास त्या बाबतीत स्थानिक चौकशी करून आणि नियम ११ ते १३ यात दिलेल्या तरतूदीप्रमाणे हरकती मागवून आणि त्यांचा विचार करून पंचायतीचे बैठकीत ठराव पास करून जरूर ती सुधारणा आकारणी यादीत करून ती प्रमाणित केली पाहिजे.

(४) पोट नियम (३) यात नमूद केल्याप्रमाणे अशी नोटीस मिळाल्यापासून दोन महिन्यांचे आत पंचायत जर आकारणी यादीत सुधारणा करण्यात चुकली असेल तर आकारणी यादी योग्य त्या रीतीने सुधारली गेली असे समजण्यात येईल.

१७. आकारणीच्या यादीची दर चार वर्षांनी फेरतपासणी करणे.— आकारणीच्या यादीची दर चार वर्षांतून एकदा पूर्णपणे फेरतपासणी करण्यात आली पाहिजे.

परंतु पंचायतीस स्वतः होऊन किंवा, कोणत्याही इसमाने तिच्याकडे त्याबाबतीत अर्ज केल्यानंतर नियम १३ अन्वये प्रमाणित करण्यात आलेल्या यादीत दरवर्षी फेरबदल केले पाहिजेत आणि नियम ९ ते १६ चे उपबंध, ते ज्या प्रमाणे त्या उपबंधाअन्वये तयार केलेल्या आकारणीच्या यादीस लागू होतात त्याप्रमाणेच ते अशा फेरबदलाच्या संबंधातही पुढील फेरफार करून लागू होतील, तो बदल असा :—

नियम १३ पोट-नियम (३) मधील “ आकारणीची अशी यादी ज्या वर्षात आकारणी यादी तयार करण्यात आली असेल त्या वर्षाच्या ३१ जुलैच्या नंतर नसेल अशा मुदतीच्याआत अशी यादी यथास्थिती सरपंचाच्या किंवा ^१[मूल्यनिर्धारण अधिकाऱ्याच्या] सहीने प्रमाणित करण्यात आली पाहिजे ” या मजकुराऐवजी “ आकारणीची अशी यादी, यथास्थिती, सरपंचाच्या किंवा ^२[मूल्यनिर्धारण अधिकाऱ्याच्या] सहीने, ज्या वर्षाशी अशा फेरबदलाचा संबंध असेल त्या वर्षाच्या ३१ जुलैच्या नंतर नसेल अशा मुदतीच्या आत प्रमाणित करण्यात आली पाहिजे ” हा मजकूर दाखल करावा.

१८. कर प्रथमतः कोणाकडून वसूल करता येईल.— ज्या इमारतीवर किंवा जमिनीवर कर आकारण्यात आला असेल त्या इमारतीचा किंवा जमिनीचा भोगवटा करणारा इसम हा अशा इमारतीचा किंवा जमिनीचा मालक असेल तर, अशा इमारतीचा किंवा जमिनीचा प्रत्यक्ष भोगवटा करणाऱ्याकडून प्रथमतः कर वसूल करण्यात आला पाहिजे, जर अशी जमीन किंवा इमारत स्वतः मालकाच्या कबजात नसेल तर, असा कर पुढील इसमांकडून प्रथमतः वसूल करण्याजोगा असेल :—

(अ) जर ती मालमत्ता भाड्याने दिली असेल तर, पट्ट्याने देणाराकडून ;

(ब) जर ती मालमत्ता पोट-भाड्याने दिली असेल तर, वरिष्ठ पट्ट्याने देणाराकडून ;

(क) जर ती मालमत्ता भाड्याने दिली नसेल तर, तिच्याबाबतचा हक्क ज्याच्याकडे निहित असेल त्या इसमाकडून;

(ड) जर जमिनीचा किंवा इमारतीचा मालक गाव सोडून गेला असेल किंवा अन्यथा इतर रीतीने तो सापडणे शक्य नसेल तर, ज्या इसमाकडे अशी जमीन किंवा इमारत हस्तांतरित करण्यात आली असेल त्या इसमाकडून कर देण्यास प्रथमतः जबाबदार असलेल्या इसमाकडून अशा कराराबाबत येणे असलेली कोणतीही रक्कम वसूल करण्यात कसूर झाल्यास, ज्या इमारतीच्या बाबतीत असा कर येणे असेल त्या इमारतीच्या कोणत्याही भागाचा भोगवटा करणाऱ्या इसमाकडून, प्रमाणित केलेल्या यादीत संपूर्ण इमारतीवर आकारलेल्या कराच्या रकमेशी योग्य प्रमाण म्हणून सरपंच ठरवील अशा प्रमाणात, त्या कराच्या रकमेचा भाग वसूल करण्यात आला पाहिजे. या बाबतीतील सरपंचाच्या निर्णयावर पंचायतीकडे अपील करता येईल.

१९. जागा किंवा जमीन रिकामी राहिल्याच्या बाबतीत कराची सूट देणे किंवा कर परत करणे. — ज्या इमारतीवर किंवा जमिनीवर वर्षाने घावयाच्या कराचा दर आकारण्यात आला असेल अशी एखादी इमारत किंवा जमीन एखाद्या वर्षी सतत तीन महिने किंवा त्याहून अधिक मुदतीपर्यंत रिकामी राहिल्यास किंवा तिचे भाड्याचे उत्पन्न येत नसल्यास, पंचायतीने अशा मुदतीसाठी दिलेल्या किंवा घावयाच्या सर्व रकमेची किंवा तिच्या भागाची सूट दिली पाहिजे:

परंतु ती इमारत किंवा जमीन रिकामी किंवा भाड्याचे उत्पन्न येणारी असल्याबद्दल सरपंचाला लेखी नोटीस दिल्याशिवाय, अशी सूट दिली जाणार नाही किंवा पैसे परत केले जाणार नाहीत;

तसेच, ज्या तारखेस सरपंचास अशी नोटीस देण्यात आली असेल त्या तारखेच्या पुर्वीच्या कोणत्याही मुदतीसाठी अशी सूट देण्यात येणार नाही किंवा पैसे परत करण्यात येणार नाहीत.

२०. कराची वसूली. — कर, सरपंचाने किंवा या बाबतीत पंचायतीने योग्यरित्या अधिकृत केलेल्या इतर कोणत्याही इसमाने वसूल केला पाहिजे. अशा दिलेल्या प्रत्येक रकमेबद्दल ती रक्कम घेणाऱ्या इसमाने पावती दिली पाहिजे.

अनुसूची

(नियम ७ पहा)

१५ [एक : इमारतीवरील कराचा दर -

अ. क्र.	इमारतीचा प्रकार	कर आकारणीचे प्रति चौरस फुटाचे दर (पैशामध्ये)					
		आदिवासी व डोंगराळ भागातील ग्रामपंचायती		सर्वसाधारण भागातील ग्रामपंचायती		महानगरपालिका/ नगरपालिका लगतच्या किंवा ३००० पेक्षा अधिक लोकसंख्येच्या ग्रामपंचायती	
		(किमान) (३)	(कमाल) (४)	(किमान) (५)	(कमाल) (६)	(किमान) (७)	(कमाल) (८)
(१)	(२)						
१.	झोपडी किंवा मातीचे घर- (१) गवती छप्पर (२) पत्रा किंवा कौलारू छप्पर	५ १०	४० ६०	१० १५	६० ७५	१५ २०	७५ ९०
२.	दगड-विटाचे, मातीचे घर	२०	७५	२५	१२०	३०	१५०
३.	दगड-विटांचे, चुना किंवा सिमेंटचे पक्के घर- (१) पत्रा अगर कौलारू छप्पर (२) आर. सी. सी. स्लॅब	३० ४०	१०० १५०	४० ५०	१५० १७५	५० ६०	१८० २००
४.	नवीन आर. सी. सी. पद्धतीचे घर	८०	२५०	९०	३००	१००	४००
५.	मारबल किंवा ग्रॅनाईट यांचा वापर करून बांधलेली आलिशान घरे	१२०	३५०	१४०	४००	१६०	५००

दोन - जमिनीवरील कराचा दर

अ. क्र.	ग्रामपंचायतीचा प्रकार	जमिनीवरील कराचा प्रति १०० चौ. फुटाचा दर रुपये	
(१)	(२)	(३)	
		(किमान) **[निरंक]	(कमाल) **[निरंक]
१.	आदिवासी किंवा डोंगराळ भागातील ग्रामपंचायती		
२.	सर्वसाधारण भागातील ग्रामपंचायती	१०	२०
३.	३००० पेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेल्या किंवा नगरपालिका, महानगरपालिकांलगतच्या ग्रामपंचायती	२०	४०

स्पष्टीकरण - (१) अनेक मजली इमारतींच्या बाबतीत प्रत्येक मजल्याचे क्षेत्रफळ स्वतंत्रपणे विचारात घेतले जाईल.

(२) लहान किंवा मोठ्या कारखान्यांसाठी लोखंडी अँगल्स आणि पत्रे (लोखंडी व अँसबेस्टॉस) यांचा वापर करून उभारण्यात येणाऱ्या शेड्स यांचा समावेश आर. सी. सी. पद्धतीच्या इमारती प्रकारामध्ये करण्यात येईल. (कोष्टक एकमधील अनुक्रमांक ४)

(३) छोट्या व्यवसायासाठी (उदा. किराणा दुकान, केशकर्तनालय, भाजीपाला विक्री, चहाचे स्टॉल इत्यादी) उभारण्यात येणाऱ्या यंत्रांच्या किंवा लाकडी स्टॉल्स (टपऱ्या) यांचा समावेश पत्रा अगर कौलारू छप्पर (कोष्टक एक मधील अनुक्रमांक ३ (१) प्रकारामध्ये करण्यात येईल.

(४) उद्योगधंदे आणि व्यवसायासाठी वापरात असलेल्या इमारतीवर आकारणी निवासी इमारतीच्या दुप्पट दराने राहिल.

(५) निवासी इमारतीव्यतिरिक्त * [जनावरांचे गोठे, कुक्कुटपालन व कुक्कुटपालनाशी निगडित इमारती] व तत्सम इमारतीवर कराची आकारणी झोपडी किंवा मातीचे घर प्रकार १(१) नुसार राहिल. मात्र जानावरे बांधण्यासाठी आर. सी. सी. किंवा चुना सिमेंटच्या पक्क्या इमारतींचा वापर केला जात असल्यास इमारतीच्या प्रकारानुसार कर आकारणी केली जाईल.

(६) गावातील जुन्या वाड्यांच्या बाबतीत फक्त बांधकाम केलेल्या क्षेत्रावरच (वर छत असलेल्या) कराची आकारणी केली जाईल. वाड्यातील मोकळ्या (Land without roof) जागेवर वखळ जागेच्या दराने नाममात्र कर आकारणी केली जाईल.

(७) गावातील जुन्या इमारतीवर (यामध्ये सन १९७० पूर्वी बांधलेल्या इमारतींचा समावेश राहिल.) कराची आकारणी करताना किमान दराने कराची आकारणी करणे सक्तीचे राहिल. नवीन इमारतीवर (सन १९७० नंतर बांधलेल्या) कराची आकारणी वाढीव दराने करण्यात हरकत नाही मात्र याबाबत ग्रामपंचायतींना स्वातंत्र्य राहिल.

(८) १०० चौरस फुटाच्या आतील झोपडीच्या (गवती छपराचे घर) निवासासाठी वापर केला जात असल्यास त्यास घरपट्टी माफ राहिल.]

* जनावरांचे गोठे या शब्दाऐवजी हे शब्द क्रमांक व्हीपीएम २६०२/प्र. क्र. १७७५/२२, दि. १२ फेब्रुवारी २००३ अन्वये समाविष्ट करण्यात आले.

** हे शब्द अनुक्रमे "५" व "१०" या अंकांऐवजी दाखल करण्यात आले. (क्रमांक व्हीपीएम. २६०१ / प्र. क्र. १६७३/२२ दि. ७ जून २००४, म. शा. रा. भाग चार-ब, असा. पा. ३८४

११ [भाग २ अ

सुधार आकार

२० अ. व्याख्या.— ह्या भागामध्ये, संदर्भानुसार दुसरा अर्थ अपेक्षित नसेल तर, " लाभ झालेली जमीन " म्हणजे ग्रामपंचायतीने ग्रामनिधीतून हाती घेतलेल्या कोणत्याही योजनेचा किंवा प्रकल्पाचा लाभ मिळालेली जमीन.

२० ब. सुधार आकाराचा दर.— (१) कलम १२४ च्या पोटकलम (३ अ) नुसार पंचायतीने लाभ झालेल्या जमिनीच्या मूल्यातील वाढ निश्चित केल्यानंतर, पंचायत, पोट-नियम (२) च्या अधिन राहून, अशा लाभ झालेल्या जमिनीवर ; ती निश्चित करील अशा दराने सुधार आकार बसवील, मात्र तो दर वर नमूद केल्याप्रमाणे पंचायतीने निश्चित केलेल्या वाढीच्या १/२ टक्क्यापेक्षा अधिक असणार नाही.

(२) पोट-नियम (१) अन्वये पुढील जमिनींना सुधार आकार बसवण्यातून सूट देण्यात येईल:—

- (अ) महाराष्ट्र शेत जमीन (जमीन धारणेची कमाल मर्यादा) अधिनियम, १९६१ अन्वये अतिरिक्त जमिनी म्हणून वाटप करण्यात आलेल्या जमिनी;
- (ब) स्थानिक प्राधिकरणाच्या मालकीच्या असलेल्या व केवळ लोकोपयोगी प्रयोजनासाठी वापरल्या जाणाऱ्या किंवा वापरावयाचा उद्देश असलेल्या आणि लाभाच्या प्रयोजनासाठी वापरल्या न जाणाऱ्या किंवा वापरावयाचा उद्देश नसलेल्या जमिनी;
- (क) शासनाच्या मालकीच्या असलेल्या, लाभाच्या प्रयोजनासाठी वापरल्या जाणाऱ्या किंवा वापरल्या न जाणाऱ्या किंवा वापरावयाचा उद्देश असलेल्या किंवा वापरावयाचा उद्देश नसलेल्या जमिनी;
- (ड) केवळ धार्मिक, शैक्षणिक, किंवा धर्मादाय प्रयोजनासाठी वापरल्या जाणाऱ्या जमिनी.

२० क. सुधार आकाराच्या अंमलबजावणीची तारीख.— हा आकार १ एप्रिल रोजी सुरु होणाऱ्या वर्षासाठी बसविण्यात येईल. सुधार आकार जर १ एप्रिल व्यतिरिक्त कोणत्याही इतर तारखेस अंमलात येईल तो १ जुलै, १ ऑक्टोबर, १ जानेवारी आणि १ एप्रिल रोजी संपणाऱ्या तिमाहीसाठी आणि त्यानंतर वर्षासाठी बसविण्यात येईल.

२० ड. आकारणीची यादी तयार करणे.— सरपंच पुढील गोष्टी दर्शविणारी आकारणीची यादी तयार करील किंवा तयार करण्याची व्यवस्था करील,—

- (अ) लाभ झालेल्या जमिनीचा भूमापन क्रमांक व इतर तपशील ;
- (ब) माहित असल्यास, मालकाचे व भोगवटदारांचे नाव ;
- (क) लाभ झालेल्या जमिनीच्या संबंधात आकारणी योग्य अशी प्रतिवर्षाची सुधार आकाराची रक्कम ;

परंतु राज्य शासन किंवा स्थायी समिती यांनी तसे करण्यास सांगितल्यास, पंचायत आकारणीची यादी तयार करण्याचे काम, यथास्थिती शासनाच्या किंवा जिल्हा परिषदेच्या सेवेमधील एखाद्या अधिकाऱ्याकडे सोपविल.

२० इ. सुधार आकार बसविण्यासंबंधात लागू होणारे भाग दोनमधील विवक्षित नियम.— नियम १०, ११, १२, १३, १४, १५, १८ व २० यांच्या तरतूदी, त्या इमारती व जमिनी यावरील कर आकारणी संबंधात ज्या प्रमाणे लागू होतात त्याप्रमाणे, योग्य त्या फेरफारांसह सुधार आकार बसविण्यासंबंधात लागू होतील ; आणि त्या नियमांत वापरण्यात आलेल्या आणि ह्या भागात ज्यांची व्याख्या देण्यात आलेली नाही अशा संज्ञाचा, त्यांना इमारती व जमिनी यावरील कर आकारणी संबंधात जो अर्थ नेमून देण्यात आलेला आहे, तोच अर्थ सुधार आकार बसविण्यासंबंधात असेल.]

भाग ४

यात्रेकरु कर

३६. यात्रेकरुची व्याख्या. — या भागात " यात्रेकरु " या संज्ञेचा अर्थ (स्थायी समितीची) संमती घेऊन पंचायत यात्रेचा कालावधी म्हणून ठरविलेली अशा कालावधीत गावात येणारा इसम असा समजावा, परंतु तीत अशा रीतीने प्रवेश करणारा जो इसम तीन वर्षापेक्षा कमी वयाचा असेल किंवा गावाचा रहिवासी किंवा यात्रेच्या ठिकाणी काम करण्यासाठी पाठविलेला सरकारी किंवा स्थानिक प्राधिकार्याचा नोकर असेल त्या इसमाचा समावेश होत नाही. परंतु, ^४ [स्थायी समितीच्या] पूर्व संमतीने, ह्या भागामध्ये संपूर्ण वर्षासाठी कर आकारण्यास कोणत्याही पंचायतीस ह्या नियमातील कोणत्याही गोष्टीमुळे प्रतिबंध होतो असे समजता कामा नये.

३७. यात्रेकरु कराचा दर. — (१) यात्रेकरु कर बसविण्याचे ठरविणाऱ्या पंचायतीने नियम ३ व ४ मध्ये विहित केलेली कार्यपध्दती अनुसरल्यानुसार असा कर ती विहित करील अशा दराने आकारला पाहिजे. परंतु असा दर ह्या भागास जोडलेल्या अनुसूचित निर्दिष्ट केलेल्या कमाल दरापेक्षा अधिक असता कामा नये:

परंतु ३ ते १२ वर्षे वयाच्या मुलांच्या बाबतीत तो कर ठरविलेल्या दराच्या निम्म्यापेक्षा अधिक दराने आकारता कामा नये.

(२) एखाद्या मुलाच्या वयासंबंधी प्रश्न उपस्थित झाल्यास ती बाब सरपंचाकडे निर्णयासाठी पाठविण्यात आली पाहिजे.

३८. यात्रेवर कर दिल्यानंतर पास देणे. -- कर दिल्यानंतर, प्रत्येक यात्रेकरूस, पास देण्यात आला पाहिजे.

३९. पासाचा आकार, नमुना व रंग. — पंचायतीने पासांचा आकार, नमुना व रंग ठरवून असे पास छापून घेतले पाहिजेत.

४०. कर वसूल करण्याचे ठिकाण. — पंचायतीने अशा कारणासाठी ठरविलेल्या एका किंवा अनेक ठिकाणी कर वसूल करण्यात येईल.

२० [अनुसूची

(नियम ३७)

किमान

१.०० रुपया

कमाल

२ रू. ५० पैसे]

प्रत्येक यात्रेकरूस

भाग ५

जत्रा, उत्सव व करमणुकीचे खेळ यांवरील कर

४१. व्याख्या. — विषयांत किंवा संदर्भात एतद्विरुद्ध काहीही नसेल तर, —

(एक) " करमणुकीचे खेळ " या संज्ञेचा अर्थ, ज्यात पैसे घेऊन इसमांना प्रवेश देण्यात येतो असे नाटक, सिनेमा, सर्कस, प्रदर्शन, मनोरंजनाचा कार्यक्रम, खेळ किंवा क्रिडा असा समजावा.

(दोन) " प्रवेश मिळविण्यासाठी पैसे देणे " या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, —

(अ) करमणुकीच्या ठिकाणी बसण्याच्या जागेसाठी किंवा इतर जागेसाठी दिलेला कोणताही पैसा, आणि

(ब) करमणुकीच्या कार्यक्रमासाठी किंवा सारांश पत्रिकेसाठी दिलेला कोणताही पैसा असा समजावा,

२० क्रमांक व्हीपीएम २६००/प्र.क्र. १६२२ / पं-४ (२२), दि. ४ डिसेंबर २००३ अन्वये सदरहू अनुसूची समाविष्ट करण्यात आली. (म. शा. राजपत्र भाग ४ब, असाधारण, दि. ४ डिसेंबर २००३, पान १२५६)

(तीन) कोणत्याही करमणुकीच्या संबंधात " मालक " या संज्ञेत तिची व्यवस्था ठेवण्यास जबाबदार असलेला मालक, व्यवस्थापक, अभिकर्ता किंवा कोणताही इसम, याचा समावेश होतो,

(चार) " करमणुकीच्या ठिकाणी प्रवेश देणे " या संज्ञेत जेथे करमणुक चाललेली असेल अशा कोणत्याही ठिकाणी प्रवेश देण्याचा समावेश होतो.

४२. **जत्रा व उत्सव यांवीरल कराचा दर**— जत्रा व उत्सव यांवर कर आकारण्याचे ठरविलेल्या पंचायतीने असा कर ^२ [नियम ३ व ४ मध्ये विहित केलेली कार्यरीती अनुसरल्या नंतर, पंचायत समितीकडून ठरविण्यात येईल अशा दराने] आकारला पाहिजे. परंतु असा दर ह्या भागाच्या अनुसूची १ मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या किमान दरापेक्षा कमी व कमाल दरा पेक्षा अधिक असता कामा नये.

४३. **ज्या कालावधीत व ज्या क्षेत्रात कर आकारण्यात येईल तो कालावधी व त्या क्षेत्रांच्या हद्दी ठरविणे.**— पंचायतीने जिल्हा फौजदारी न्यायालयांच्या संमतीने, जत्रा व उत्सव यांवर ज्या कालावधीत व ज्या क्षेत्रात कर आकारण्याचा असेल तो कालावधी किंवा ते कालावधी व त्या क्षेत्राच्या हद्दी ठरविल्या पाहिजेत.

परंतु, स्थानिक प्राधिकारी किंवा सरकारचे कोणतेही खाते किंवा कोणतीही धर्मादाय संस्था किंवा संघ यांनी व ज्यापासून कोणताही नफा होणार नाही अशा सामाजिक किंवा शैक्षणिक कल्याणाशी संबंधित असलेल्या कारणासाठी आयोजित केलेली प्रदर्शने व प्रात्यक्षिके यासाठी व्यापलेल्या कोणत्याही मोकळ्या जागेवर किंवा जमिनीच्या तुकड्यावर कोणताही कर आकारता कामा नये.

४४. **मोकळी जागा किंवा जमिनीचा तुकडा ताब्यात घेण्यासाठी परवाना .**— कोणत्याही इसमाने नियम ४३ अन्वये ठरविलेल्या कालावधीत व हद्दीत कोणतीही मोकळी जागा किंवा जमिनीचा तुकडा दुकानासाठी, छपरासाठी किंवा स्टॉलसाठी अथवा कोणत्याही प्रकारचा धंदा करण्यासाठी, सिनेमासाठी, सर्कससाठी किंवा इतर करमणुकीसाठी पंचायतीकडून परवाना मिळविल्याशिवाय ताब्यात घेता कामा नये.

४५. **कर भरल्याची किंवा परवाना मिळाल्याची पावती.**— पंचायतीच्या चिटणीसाने किंवा याबाबत पंचायतीने अधिकृत केलेल्या इसमाने, नियम ४२ अन्वये कराची रक्कम स्विकारली पाहिजे व त्याबद्दल पावती दिली पाहिजे व त्यानंतर परवाना दिला पाहिजे.

४६. **परवान्याची वैधता.**— नियम ४५ अन्वये दिलेला परवाना हा नियम ४३ अन्वये ठरविलेल्या संपूर्ण कालावधीपर्यंत वैध असेल.

४७. **पावतीचा व परवान्याचा नमुना.**— पंचायतीने नियम ४५ अन्वये दिलेल्या पावतीचा व परवान्याचा नमुना ठरविला पाहिजे.

४८. **करमणूक कराचा दर.**— करमणुकीवर कर बसविण्याचे ठरविणाऱ्या पंचायतीने नियम ३ व ४ मध्ये विहित केलेली कार्यपध्दती अनुसरल्यानंतर, असा कर ती ठरवील अशा दराने बसविला पाहिजे. परंतु असा दर ह्या भागास जोडलेल्या अनुसूची २ मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या किमान दरापेक्षा कमी व कमाल दरापेक्षा अधिक असता कामा नये.

परंतु ह्या नियमातील कोणतीही गोष्ट ज्या करमणुकीचा जो खेळ धर्मार्थ कारणासाठी केला असेल व त्या पासून आलेल्या उत्पन्नाचा त्या कारणासाठी उपयोग केला असेल अशा करमणुकीच्या खेळास लागू असणार नाही.

४९. **करमणूक कर देण्याची व वसूल करण्याची रीत.**— उक्त कर हा प्रत्येक करमणुकीचा खेळ सुरु होण्यापुर्वी प्रत्येक प्रसंगी येणे असेल व तो देण्याजोगा असेल आणि तो मालकाकडून वसूल करण्यात आला पाहिजे.

५०. करमणूक कर भरल्याची पावती.— पंचायतीच्या चिटणीसाने किंवा याबाबत पंचायतीने अधिकृत केलेल्या इसमाने, नियम ४८ अन्वये कराची रक्कम स्वीकारली पाहिजे आणि त्या बदल पावती दिली पाहिजे.

५१. पावतीचा नमुना.— पंचायतीने, नियम ५० अन्वये दिलेल्या पावतीचा नमुना ठरविला पाहिजे.

५२. करमणूक कराची रक्कम परत करणे.— जर, कराची रक्कम भरण्यात आल्यानंतर काही अनपेक्षित किंवा अपरिहार्य परिस्थितीमुळे करमणूकीचा खेळ करण्यात आला नाही तर पैसा देणाराने भरलेल्या कराची रक्कम, परत मिळण्याबद्दल ती भरल्यापासून ४८ तासांच्या आत अर्ज केल्यास, त्यास ती रक्कम परत करण्यात आली पाहिजे.

२ [अनुसूची

(नियम ४२)

जत्रा व उत्सव यांवरील कराचा दर

	किमान	कमाल
१. (अ) एक चौरस मीटरहून अधिक नसलेल्या प्रत्येक भूमिखंडास	प्रत्येक दिवसास १५ पैसे	प्रत्येक दिवसास ३० पैसे
(ब) एक चौरस मीटरच्या प्रत्येक जादा भूमिखंडास किंवा त्याच्या भागास	प्रत्येक दिवसास १० पैसे	प्रत्येक दिवसास २० पैसे
२. करमणूकीसाठी घेतलेल्या प्रत्येक १०५ चौरस मीटर जागेस किंवा तिच्या भागास.	प्रत्येक दिवसास ७५ पैसे	प्रत्येक दिवसास रुपये १.२५

अनुसूची २

(नियम ४८)

करमणूकीच्या खेळावरील कराचे दर

	किमान	कमाल
१. प्रदर्शन, मनोरंजन, खेळ किंवा क्रिडांसाठी	प्रत्येक दिवसास १ रुपया	प्रत्येक दिवसास २ रुपये
२. नाटक, सर्कस किंवा सिनेमा यांसाठी	प्रत्येक खेळास ^२ [२] रुपये	प्रत्येक खेळास ^{१०} [५] रुपये

भाग ६

सायकली आणि जनावरांकडून ओढली जाणारी वाहने यांवरील कर

५३. सायकली आणि जनावरांकडून ओढली जाणारी वाहने यांवरील कराचा दर.— सायकली व जनावरांकडून ओढली जाणारी वाहने यांवर कर बसविण्याचे ठरविणाऱ्या पंचायतीने नियम ३ व ४ मध्ये विहित केलेली कार्यपध्दती अनुसरल्यानंतर, असा कर तिच्याकडून ठरविण्यात येईल अशा दराने बसविला पाहिजे. परंतु असा दर ह्या भागातील जोडलेल्या अनुसूचित निर्दिष्ट केलेल्या किमान दरापेक्षा कमी व कमाल दरापेक्षा जास्त असता कामा नये.

५४. ज्यावर कर बसविण्यात येईल त्या सायकली व ती वाहने.— (१) पोटनियम (२) च्या उपबंधास अधिन राहून पंचायतीच्या हद्दीत तत्काली राहणाऱ्या इसमांच्या मालकीच्या किंवा त्यांच्या ताब्यात असलेल्या व उक्त गावात वापरल्या जाणाऱ्या सायकली व जनावरांकडून ओढली जाणारी वाहने यावर प्रत्येक वर्षाच्या १ एप्रिलपासून सुरु होणाऱ्या संबंध वर्षाकरिता कर बसविण्यात येईल, मग त्या सायकली किंवा वाहने प्रत्यक्ष पंचायतीच्या हद्दीत ठेवण्यात येत असोत किंवा बाहेर ठेवण्यात येत असोत.

(२) पुढील सायकली व वाहने यांवर कर बसविता कामा नये.—

- (१) पंचायतीच्या मालकीच्या/ मालकीची आणि पंचायतीच्या कामासाठी वापरण्यात येणाऱ्या / येणारी सायकली व जनावरांकडून ओढली जाणारी वाहने;
- (२) पंचायतीच्या पगारी नोकरांकडून वापरण्यात येणाऱ्या / येणारी व कोणत्याही पगारी नोकरांच्या बाबतीत एकापेक्षा जास्त नाही अशा पंचायतीच्या संबंधात त्यांची कर्तव्ये पार पाडण्यासाठी असलेल्या सायकली व जनावरांकडून ओढली जाणारी वाहने.
- (३) आपली कर्तव्ये पार पाडताना पोलीस अधिकाऱ्याकडून वापरण्यात येणाऱ्या व जिल्हा पोलीस अधिक्षकाने त्याप्रमाणे प्रमाणित केलेल्या सायकली व जनावरांकडून ओढली जाणारी वाहने.

५५. कर देण्यास पात्र असलेले इसम.— सायकली व जनावरांकडून ओढली जाणारी वाहने यांवरील करासाठी पंचायतीने ठेवलेल्या नोंदणीपुस्तकात ज्या इसमाचे नाव असेल तो इसम, पुढील वर्षी त्याजवर बिल बजावण्यात येऊ नये म्हणून जर त्याने पंचायतीस लेखी नोटीशीद्वारे, सायकल किंवा यथास्थिती वाहन वापरण्याचे सोडले आहे किंवा ती सायकल किंवा ते वाहन त्याने विकले आहे, असे कळविले नसेल तर, पंचायतीस कर देण्यास पात्र ठरेल.

५६. कर देण्यास पात्र असलेल्या इसमांचे नोंदणी पुस्तक तयार करणे.— सरपंचाने, नियम ५५ अन्वये करपात्र असलेली सायकल किंवा जनावरांकडून ओढले जाणारे वाहन ज्या इसमांच्या मालकीचे असेल किंवा त्याच्या ताब्यात असेल त्या इसमांच्या नावांची यादी असलेले नोंदणी पुस्तक तयार केले पाहिजे किंवा तयार करवून घेतले पाहिजे.

५७. सायकली व वाहने यावर क्रमांक असला पाहिजे.— करपात्र असलेल्या सर्व सायकली किंवा जनावरांकडून ओढली जाणारी वाहने यांवर मालकाच्या किंवा वाहन ताब्यात असलेल्या इसमाच्या खर्चाने पंचायतीने पुरविलेली क्रमांक पाटी असली पाहिजे.

५८. कर भरल्याची पावती.— चिटणीस किंवा पंचायतीने याबाबत अधिकृत केलेला इसम याने कराची रक्कम स्वीकारली पाहिजे व त्याबद्दल पावती दिली पाहिजे.

६७. **कर देण्यास पात्र असलेले इसम व तो देण्याची रीत.**— कर, असा धंदा किंवा व्यवसाय चालविणाऱ्या इसमाने द्यावयाचा असेल व तो धंदा किंवा व्यवसाय जरी वर्षाच्या काही भागापुरताच चालविण्यात आला असला तरी प्रत्येक वर्षाच्या १ एप्रिल रोजी सुरु होणाऱ्या वर्षासाठी बसविण्यात येईल. तो प्रत्येक वर्षाच्या १५ एप्रिल पुर्वी किंवा यथास्थिती नवीन धंदा किंवा व्यवसाय चालू केल्यापासून १५ दिवसाचे आत द्यावयाचा असेल.

परंतु जर एकाच वर्षी ज्यात कर बसविण्यात आला असेल अशा एकापेक्षा अधिक पंचायतीच्या क्षेत्राधिकारात आपला धंदा किंवा व्यवसाय करणाऱ्या इसमाने संबंधित पंचायतीस तिच्या क्षेत्राधिकारात आपण अशा रीतीने आपला धंदा किंवा व्यवसाय चालविणार असल्याची आगाऊ सूचना दिली असेल आणि त्याने द्यावयाच्या कराची अंदाज केलेली प्रमाणशीर रक्कम पंचायतीस आगाऊ दिली असेल त्याबाबतीत जो अशा प्रत्येक पंचायतीस तिने ठरविलेल्या दराने अशा पंचायतीच्या क्षेत्राधिकारात असा धंदा किंवा व्यवसाय जितके दिवस चालविण्यात आला असेल त्या दिवसाचे संपूर्ण वर्षास जे प्रमाण असेल त्याच प्रमाणानुसार वार्षिक कराचे प्रमाण देण्यास पात्र असेल.

६८. **कर भरल्याबद्दल पावती.**— चिटणीस किंवा पंचायतीने याबाबत अधिकृत केलेला इसम याने कराची रक्कम स्वीकारली पाहिजे आणि त्याबाबत, पावती दिली पाहिजे.

६९. **पावतीचा नमुना.**— पंचायतीने पावतीचा नमुना ठरविला पाहिजे.

अनुसूची

(नियम ६६ पहा)

१.	वाफ किंवा तेल यांनी चालविण्यात येणाऱ्या यंत्रसामग्रीने येणारा शेतीव्यतिरिक्त धंदा किंवा व्यवसाय —	किमान दर	कमाल दर
(एक)	५ अश्व शक्तीची किंवा त्याहून कमी अश्वशक्तीची यंत्रसामग्री.	प्रतिवर्षी ०५ रु	प्रतिवर्षी ०८ रु.
(दोन)	१५ अश्वशक्ती किंवा त्यापेक्षा कमी परंतु ५ अश्वशक्तीपेक्षा जास्त अश्वशक्तीची यंत्रसामग्री.	प्रतिवर्षी १० रु.	प्रतिवर्षी १५ रु.
(तीन)	१५ पेक्षा अधिक अश्वशक्तीची यंत्रसामग्री.	प्रतिवर्षी २० रु.	प्रतिवर्षी २५ रु.
२.	विद्युतशक्तीने चालणाऱ्या यंत्रसामग्रीने चालविण्यात येणारा (शेतीव्यतिरिक्त) धंदा किंवा व्यवसाय—	किमान दर	कमाल दर
(एक)	५ अश्वशक्तीची किंवा त्याहून कमी अश्वशक्तीची यंत्रसामग्री.	प्रतिवर्षी १० रु.	प्रतिवर्षी १६ रु.
(दोन)	१५ अश्वशक्तीची किंवा त्यापेक्षा कमी परंतु ५ अश्वशक्तीपेक्षा जास्त अश्वशक्तीची यंत्रसामग्री.	प्रतिवर्षी २० रु	प्रतिवर्षी ३० रु.
(तीन)	१५ पेक्षा अधिक अश्वशक्तीची यंत्रसामग्री	प्रतिवर्षी ४० रु.	प्रतिवर्षी ५० रु.
३.	शारीरिक श्रमाने चालणाऱ्या यंत्रसामग्रीने चालविण्यात येणारा (शेती व्यतिरिक्त) धंदा किंवा व्यवसाय —	किमान दर	कमाल दर
(एक)	पाचपेक्षा अधिक नाहीत इतके इसम कामावर असलेला धंदा किंवा व्यवसाय.	प्रतिवर्षी ३ रु.	प्रतिवर्षी ५ रु.
(दोन)	पाचपेक्षा अधिक इसम कामावर असलेला धंदा किंवा व्यवसाय.	प्रतिवर्षी ६ रु.	प्रतिवर्षी १० रु.

भाग ७ (क)

गुरांच्या बाजारातील दलालाचा पेशा किंवा व्यवसाय यावर कर

७०. व्याख्या.— या भागात, विषयात किंवा संदर्भात काहीही एतद्विरुद्ध असेल ते शिवाय,—

(एक) “ दलाल ” या संज्ञेचा अर्थ, दलालाचा पेशा किंवा व्यवसाय करणारा आणि जो गुरांच्या बाजारात विक्रीसाठी आणलेल्या गुरांचा विक्रेता आणि खरेदीदार यांच्या दरम्यान सौदा नक्की करणारा इसम असा समजावा;

(दोन) “ गुरांचा बाजार ” या संज्ञेचा अर्थ, पंचायतीच्या क्षेत्राधिकारात ठराविक मुदतीने भरणारा गुरांचा बाजार असा समजावा आणि त्यात अशा हद्दीतील आठवड्याच्या बाजाराचा समावेश होतो.

७१. दलालाचा पेशा किंवा व्यवसाय यावरील कराचा दर.— गुरांच्या बाजारातील दलालांचा पेशा किंवा व्यवसाय यांवर कर बसविण्याचे ठरविले असेल, अशा पंचायतीने नियम ३ ते ४ यात विहित केलेल्या कार्यरीतीचे पालन केल्यानंतर ती ठरविलेला अशा परंतु या भागास जोडलेल्या अनुसूचीत निर्दिष्ट केलेल्या किमान दरापेक्षा कमी नाही आणि कमाल दरापेक्षा जास्त नाही अशा दराने कर बसविला पाहिजे.

७२. कर आगाऊ भरणे आणि तो परत केला जाण्यास प्रतिबंध. — (१) दलालाने वर्षासाठी चा कर आगाऊ दिला पाहिजे ; आणि दलालाने वर्षाच्या एका भागापुरताच व्यवसाय केला असेल तेव्हा कराच्या रकमेत कोणतीही सूट दिली जाणार नाही.

(२) दलालास त्याने कर दिल्यावर, त्याचा पेशा चालू ठेवण्यासाठी पंचायतीकडून परवाना मिळेल.

७३. कर दिल्याबद्दल पावती देणे. — चिटणीस किंवा पंचायतीने याबाबत अधिकृत केलेला इसम याने, करांची रक्कम स्वीकारली पाहिजे व त्याबाबत पंचायतीने केलेल्या नमुन्यानुसार पावती दिली पाहिजे.

अनुसूची

(नियम ७१ पहा)

	किमान	कमाल
गुरांच्या बाजारातील दलालांचा पेशा किंवा व्यवसाय यांवर कर	प्रतिवर्षी १० रुपये	प्रतिवर्षी २५ रुपये

१ [भाग ७ (ड)]

(गुरांच्या बाजाराव्यतिरिक्त इतर) बाजारातील दलालांचा पेशा किंवा व्यवसाय यांवर कर

७३ अ. व्याख्या. — संदर्भावरून अन्यथा अर्थ लावणे आवश्यक नसेल तर या भागात,—

(अ) 'दलाल' या संज्ञेचा अर्थ, विक्रेता व खरेदीदार यांच्या दरम्यान, बाजारात विक्रीसाठी आणलेला पदार्थाचा सौदा निश्चित करणारा इसम, असा समजावा;

(ब) 'बाजार' या संज्ञेचा अर्थ, पंचायतीच्या क्षेत्राधिकारात ठराविक मुदतीत भरणारा बाजार असा समजावा आणि त्यात अशा हद्दीतील आठवड्याच्या बाजाराचा समावेश होतो परंतु या नियमांपैकी भाग ७ (क) यात व्याख्या केल्याप्रमाणेच्या गुरांच्या बाजाराचा समावेश होत नाही.

७३ ब. दलालाचा पेशा किंवा व्यवसाय यावरील कराचा दर. — बाजारात दलालांचा पेशा किंवा व्यवसाय यावर कर बसविण्याचे ज्या पंचायतीने ठरविले असेल त्या पंचायतीने नियम ३ व ४ यात विहित केलेली कार्यपध्दती अनुसरल्यानंतर तिच्याकडून ठरविण्यात येईल त्या दराने, परंतु या भागास जोडलेल्या अनुसूचीत निर्दिष्ट केलेल्या किमान दरापेक्षा कमी आणि कमाल दरापेक्षा जास्त असणार नाही अशा दराने कर बसविला पाहिजे.

७३ क. कर आगाऊ भरणे व त्यात सूट दिली जाण्यास प्रतिबंध. — (१) दलालाने वर्षासाठी देय असलेला कर आगाऊ दिला पाहिजे आणि त्याने वर्षातील काही मुदतीपुरताच व्यवसाय केला असला तरीही कराच्या रकमेत कोणतीही सूट दिली जाणार नाही.

(२) दलालास पंचायतीकडून, त्याने कर दिल्यावर, दलाल म्हणून त्यास आपला पेशा चालू ठेवण्यासाठी परवाना देण्यात आला पाहिजे.

७३ ड. कर दिल्याबद्दल पावती देणे. — चिटणीस किंवा पंचायतीने याबाबत अधिकृत केलेला कोणताही इसम याने कराची रक्कम स्वीकारली पाहिजे आणि त्याबाबत पंचायतीने विहित केलेल्या नमुन्यानुसार पावती दिली पाहिजे.

अनुसूची
(नियम १३ व पहा)

बाजारातील दलालांचा पेशा किंवा व्यवसाय करण्यावर कर	किमान प्रत्येक दलालास प्रतिवर्षी ५ रुपये	कमाल प्रत्येक दलालास प्रतिवर्षी १० रुपये]
---	--	--

भाग ८

सामान्य आरोग्यरक्षण उपकर

७४. व्याख्या.— या भागात, विषयात किंवा संदर्भात एतद्विरुद्ध काही नसेल तर—

(एक) “ उपकर ” या संज्ञेचा अर्थ सामान्य आरोग्यरक्षण उपकर असा समाजावा;

(दोन) “ घर ” या संज्ञेचा अर्थ त्याच परिवेष्टित जागेत असणाऱ्या आणि त्याचा भोगवटा करणाऱ्याकडून वापरण्यात येणाऱ्या कोणत्याही इमारती किंवा इमारतींचा समूह असा समजावा, आणि त्यात झोपडीचा समावेश होतो ;

(तीन) “ भोगवटा करणारा ” या संज्ञेत, घराचा प्रत्यक्ष कबजा, मग तो मालक म्हणून, मालकाचा अधिकर्ता म्हणून, किंवा भाडेकरू म्हणून असा असणाऱ्या इसमाचा समावेश होतो;

(चार) “ मालक ” या संज्ञेत, घर भाड्याने दिले असता जो इसम भाडे स्विकारतो किंवा ते मिळण्याचा हक्क असेल त्या इसमाचा समावेश होतो ; आणि

(पाच) “ झोपडी ” या संज्ञेचा अर्थ मुख्यतः लाकूड, चिखल, पाने, गवत, कापड किंवा छप्पर यापासून तयार केलेली कोणतीही इमारत असा समजावा व तीत कोणत्याही आकाराच्या कोणत्याही हंगामी बांधकामाचा समावेश होतो.

७५. सामान्य आरोग्यरक्षण उपकराचे दर.— (१) सामान्य आरोग्यरक्षण उपकर बसविण्याचा निर्णय घेतला असेल अशा पंचायतीने, नियम ३ व ४ यांत विहित केलेल्या कार्यरीतीचे पालन केल्यानंतर, तो गावाच्या हद्दीतील सर्व घरांवर, ती ठरवील; परंतु या भागास जोडलेल्या अनुसूचित निर्दिष्ट केलेल्या किमान दरापेक्षा कमी नाही आणि कमाल दरापेक्षा जास्त नाही अशा दराने बसविला पाहिजे :

परंतु, पुढील प्रकारच्या इमारतीस या भागान्वयेचा कर देण्यापासून माफी असेल :—

(अ) स्थानिक प्राधिकाऱ्याच्या मालकीच्या आणि सार्वजनिक कारणासाठी वापरण्यात येणाऱ्या आणि फायद्याच्या कारणासाठी वापरण्यात न येणाऱ्या किंवा वापरण्याचा इरादा नसलेल्या इमारती ;

(ब) फायद्याच्या कारणासाठी वापरण्यात येणाऱ्या किंवा वापरण्याचा इरादा असलेल्या किंवा अशा रीतीने वापरण्यात न येणाऱ्या किंवा वापरण्याचा इरादा नसलेल्या सरकारी मालकीच्या इमारती ; परंतु, अशा इमारतीत, रेल्वे प्रशासन कर देण्यात किंवा भारताचा रेल्वेबाबत अधिनियम, १८९०, याचे कलम १३५ किंवा रेल्वे (स्थानिक प्राधिकाऱ्याचे कर) अधिनियम, १९४१, याचे कलम ३ या अन्वयेच्या अधिसूचनेपरत्वे कराएवजी रक्कम देण्यास जबाबदार असेल अशा इमारतीचा समावेश होत नाही;

१२ [(क) * * * * * वगळले]

७६. उपकर ज्या तारखेपासून अंमलात येईल ती तारीख.— (१) एप्रिल पासून प्रारंभ होणाऱ्या व लगेच नंतरच्या ३१ मार्च रोजी संपणाऱ्या वर्षासाठी उपकर आकारण्यात येईल. जर १ एप्रिल व्यतिरिक्त कोणत्याही इतर दिवशी उपकर अंमलात येईल तर लगतनंतरच्या १ जुलै, १ ऑक्टोबर, १ जानेवारी आणि १ एप्रिल रोजी संपणाऱ्या तिमाहीने आकारता येईल आणि यानंतर तो वर्षासाठी आकारण्यात आला पाहिजे.

७७. उपकर प्रथमतः कोणावर आकारण्याजोगा असेल ते. — (१) घराचा प्रत्यक्ष भोगवटा करणारा हा त्या घराचा मालक असेल तर त्याच्यावर उपकर प्रथमतः आकारण्याजोगा असेल.

(२) जर घराचा भोगवटा त्याच्या मालकाकडून करण्यात येत नसेल तर उपकर हा प्रथमतः—

(अ) जर ते घर भाड्याने दिले असेल तर ते भाडेपट्ट्याने देणारावर;

(ब) जर ते पोटभाड्याने दिले असेल तर, वरिष्ठ भाडेपट्ट्याने देणारावर;

(क) जर ते घर भाड्याने दिले नसेल तर, ज्या इसमाकडे ते भाड्याने देण्याचा अधिकार निहित असेल त्या इसमावर आकारण्याजोगा असेल.

(३) उपकरानिमित्त येणे असलेली कोणतीही रक्कम ज्या इसमावर, ती प्रथमतः आकारण्याजोगी असेल त्या इसमाकडून वसूल करण्यात कसूर झाल्यास, ज्या घराच्या बाबतीत उपकर देणे असेल अशा घराच्या कोणत्याही भागाचा भोगवटा करणाऱ्याकडून त्या रकमेचा जितका भाग घराच्या उक्त भागाच्या संबंधाने प्रमाणशः आकारण्याजोगा भाग म्हणून सरपंच ठरवील तितका त्या रकमेचा भाग वसूल करण्याचा अधिकार आहे,

परंतु असा भोगवटा करणारा, त्याने ज्या मुदतीत अशा घरांचा भोगवटा केला नसेल त्या कोणत्याही मुदतीसाठी उपकर देण्यास पात्र नसेल.

७८. रिकाम्या जागांच्या बाबतीत उपकरात सूट देणे किंवा उपकरांची रक्कम परत करणे. — उपकरास पात्र असलेली कोणतीही इमारत एखाद्या वर्षात सतत तीन महिने किंवा जास्त मुदतीसाठी रिकामी राहिली असेल तर पंचायतीने अशा मुदतीबद्दल देण्यात आलेल्या किंवा द्यावयाच्या सर्व रकमेची किंवा तिच्या कोणत्याही भागाची सूट दिली पाहिजे किंवा ती रक्कम किंवा तिचा भाग परत दिला पाहिजे :

परंतु, कोणतीही अशी सूट किंवा परत द्यावयाची रक्कम, ती इमारत रिकामी असल्याच्या वस्तुस्थितीबाबत लेखी नोटीस सरपंचास देण्यात आली असेल त्या व्यतिरिक्त मंजूर करण्यात येता कामा नये :

तसेच, कोणतीही सूट किंवा परत द्यावयाची रक्कम, ज्या तारखेस अशी नोटीस सरपंचास देण्यात आली असेल त्या तारखेपूर्वीच्या कोणत्याही मुदतीबाबतीत मंजूर करण्यात येता कामा नये.

२ [अनुसूची]

(नियम ७५)

१५ [सामान्य आरोग्य रक्षण उपकराचे दर

अ. क्र. (१)	इमारतीच्या क्षेत्रफळाची मर्यादा (२)	किमान कर (३)	कमाल कर (४)
१.	३०० चौरस फूट क्षेत्रफळापर्यंत सर्व इमारती	रुपये १०	रुपये २०
२.	३०० चौरस फुटापेक्षा अधिक आणि ७०० चौरस फुटापर्यंत क्षेत्रफळाच्या सर्व इमारती	२०	४०
३.	७०० चौरस फुटापेक्षा अधिक क्षेत्रफळ असलेल्या सर्व इमारती	२५	५०]

भाग ९

सामान्य पाणीपट्टी

७९. व्याख्या.— या भागात, विषयात किंवा संदर्भात एतद्विरुद्ध काही असेल त्याशिवाय.—

(एक) “घर”, “झोपडी”, “भोगवटा करणारा” आणि “मालक” या शब्दांस त्यांना या नियमाचा भाग ८ यात आहेत तेच अर्थ असतील;

(दोन) “पट्टी” या संज्ञेचा अर्थ, सामान्य पाणीपट्टी असा समजावा.

८०. सामान्य पाणीपट्टीचा दर.— (१) ज्या पंचायतीने सामान्य पाणीपट्टी बसविण्याचे ठरविले असेल, तिने, नियम ३ व ४ यात विहित केलेली कार्यरिती अनुसरल्यानंतर-^७ [एका घराच्या संबंधात] ^{१४} [प्रत्येक वर्षासाठी किमान रु. ७५ ^{१८} [*]] या कमाल पट्टीस अधीन राहून, ती ठरविल अशा मालमतेच्या भाडेमूल्याच्या शेकडा प्रमाणात असणारी पट्टी बसविली पाहिजे. अशा रितीने निश्चित केलेली पट्टी, तीन रुपयांच्या पटीत असेल.]

परंतु, ^{१४} [झोपडीच्या बाबतीत प्रत्येक वर्षासाठी किमान रु. १५ असतील] आणि तसेच, तो दर अशा रितीने ठरविण्यात येईल की, या दरापासूनची प्राप्ती आणि खास पाणीपट्टी (कोणतीही असल्यास) यापासूनची प्राप्ती ही पाणी पुरवठ्याच्या व्यवस्थेचा खर्च भागविण्यास आणि ती कायम राखण्यास पुरेशी असेल.

^{१३} [(१-अ) सर्वसाधारण पाणीपट्टी ही नियम १८ खालील इमारत करसोबत वसूल करण्यात येईल.]

(२) पोट-नियम (१) अन्वयेची कोणतीही पट्टी पुढील बाबतीत बसविण्यात येता कामा नये.—

^{१२} [(एक) वगळले]

(दोन) धर्मादाय, शैक्षणिक किंवा धार्मिक कारणासाठी वापरण्यात येणारे आणि तिचा मालक किंवा विश्वस्त यांना कोणतेही भाडे न मिळणाऱ्या इमारतीवर

८१. सामान्य पाणीपट्टी ज्या तारखेपामुन अंमलात येईल ती तारीख. — १ एप्रिलला प्रारंभ होणाऱ्या व लगेच नंतरच्या ३१ मार्च रोजी संपणाऱ्या वर्षासाठी पट्टी आकारण्यात येईल. १ एप्रिल व्यतिरिक्त ^२ [कोणत्याही इतर तारखेस] अंमलात येत असेल तर ती लगतनंतरच्या १ जुलै, १ ऑक्टोबर, १ जानेवारी आणि १ एप्रिल रोजी संपणाऱ्या तिमाहीने बसविता येईल आणि त्या नंतर वर्षासाठी आकारण्यात आली पाहिजे.

^५ [ज्या व्यक्तीवर प्रथमतः दर बसविता येईल त्या व्यक्तीकडून दराबद्दल देय असलेली रक्कम, जर ती येणे असेल तर, या अधिनियमाखाली ^६ [*] वसुली करण्यात येईल.]

८२. सामान्य पाणीपट्टी प्रथमतः कोणाकडून आकारण्याजोगी असेल ते. — (१) घराचा प्रत्यक्ष भोगवटा करणारा त्या घराचा मालक असेल तर त्याच्यावर पट्टी प्रथमतः आकारण्याजोगी असेल.

(२) जर घराचा भोगवटा त्याच्या मालकाकडून करण्यात येत नसेल तर,—

(अ) जर ते घर भाड्याने दिले असेल तर भाडेपट्ट्याने देणारावर,

(ब) जर ते पोट-भाड्याने दिले असेल तर वरिष्ठ भाडेपट्ट्याने देणाऱ्यावर

(क) जर ते भाड्याने दिले नसेल तर, ज्या इसमाकडे ते भाड्याने देण्याचा अधिकार निहित असेल त्या इसमावर, पट्टी प्रथमतः आकारता येईल.

(३) पट्टीनिमित्त येणे असलेली कोणतीही रक्कम ज्या इसमावर ती प्रथमतः आकारण्या जोगी असेल त्या इसमाकडून वसूल करण्यात कसूर झाल्यास, ज्या घराच्या बाबतीत पट्टी येणे असेल अशा घराच्या कोणत्याही भागाचा भोगवटा करणाऱ्याकडून त्या रकमेचा जितका भाग घराच्या उक्त भागाच्या संबंधाने क्रमशः आकारण्याजोगा भाग म्हणून सरपंच ठरवील तितका त्या रकमेचा भाग वसूल करण्याचा अधिकार आहे.

परंतु असा भोगवटा करणारा, त्याने मुदतीत अशा घराचा भोगवटा केला नसेल त्या कोणत्याही मुदतीसाठी पट्टी देण्यास पात्र नसेल.

८३. अपघातामुळे पाणीपुरवठा बंद झाल्याबद्दल नुकसानी देण्यास पंचायत जबाबदार नसणे किंवा सामान्य पाणीपट्टी कमी करण्याबाबत कोणताही दावा मंजूर न होणे. —जर जलशाळेच्या व्यवस्थेत कोणताही अपघात झाल्यामुळे किंवा कोणत्याही इतर कारणामुळे, पाणीपुरवठा तात्पुरता बंद झाला असेल तर, सामान्य पाणीपट्टीत कोणतीही कपात करण्याबद्दल मागणी करता येणार नाही किंवा पट्टी देणाराची झालेली कोणतीही नुकसानी, हानी किंवा गैरसोय याबद्दल पंचायत जबाबदार असणार नाही. विशेष प्रकरणी, पंचायतीस जर पाणी एक महिन्याहून जास्त असेल अशा सतत मुदतीपर्यंत बंद झाले असेल तर, ^२ [स्थायी समितीच्या] संमतीने तिला योग्य वाटेल अशी सूट देण्याचा किंवा पट्टी परत करण्याचा अधिकार आहे.

भाग १०

मार्केट व आठवड्याचा बाजार यांवरील फी

८४. मार्केट व आठवड्याचा बाजार यांवरील फीचा दर. — (१) यथास्थिती, मार्केटावर किंवा आठवड्याच्या बाजारावर फी बसविण्याचा निर्णय घेतला असेल अशा पंचायतीने, नियम ३ व ४ यात विहित केलेल्या कार्यरितीचे पालन केल्यानंतर, ती ठरवील परंतु या भागास जोडलेल्या अनुसूचीत निर्दिष्ट केलेल्या किमान दरापेक्षा कमी नाही व कमाल दरापेक्षा जास्त नाही अशा दराने फी बसविली पाहिजे.

२ [(२) महाराष्ट्र जिल्हा परिषदा व पंचायत समित्या अधिनियम, १९६१, च्या कलम २०३ अन्वये जिल्हा परिषदेच्या क्षेत्रातील सार्वजनिक बाजार म्हणून जाहीर केलेल्या व जिल्हा परिषद, उक्त अधिनियमाच्या कलम १५७ अन्वये बाजार फी आकारीत आहे अशा सार्वजनिक बाजारात जोपर्यंत अशी फी आकारण्याचे परिषद चालू ठेवील तोपर्यंत, पंचायतीकडून फी आकारली जाण्याची माफी असेल.]

८५. ज्या क्षेत्रात मार्केट फी व बाजार फी बसवण्यात येईल त्या क्षेत्राच्या हद्दी ठरविणे.— मार्केट फी व बाजार फी पंचायतीकडून ज्या कारणांसाठी तिच्याकडून ठरविण्यात येईल अशा क्षेत्राच्या हद्दीत, आकारण्यात येईल.

८६. परवान्यावाचून वस्तू विकणे, वगैरे प्रतिबंध.— कोणत्याही इसमाने, यथास्थिती मार्केट किंवा बाजार यात नियम ८५ अन्वये ठरविलेल्या हद्दीत नियम ८४ अन्वये बसविण्याजोगी फी देऊन, पंचायतीकडून परवाना मिळविल्यावाचून, गुरे किंवा पक्षी यांचा समावेश करून कोणतीही वस्तू विकता कामा नये किंवा दुकान, छप्पर किंवा स्टॉल याच्या कारणासाठी किंवा कोणत्याही प्रकारचा व्यापार करण्यासाठी, कोणत्याही खुल्या जमिनीच्या एखाद्या तुकड्याचा (प्लॉटचा) भोगवटा करता कामा नये.

८७. फी वसूल करण्याचा पंचायतीचा अधिकार.— पंचायतीने अधिकृत केलेल्या इसमास कोणत्याही इसमाकडून येणे असलेली फी, विहित करण्यात आलेल्या परवान्यावाचून, विक्रीसाठी आणलेल्या वस्तूच्या पुरेशा भागाची जप्ती करून आणि त्याच्या जागी त्यांची विक्री करून वसूल करण्याचा अधिकार आहे.

८८. परवान्याची वैधता.— परवाना ज्या मुदतीसाठी किंवा दिवसासाठी देण्यात आला असेल त्या मुदतीपर्यंत वैध असेल.

८९. फीची रक्कम स्वीकारल्याबद्दल पावती देणे आणि परवाना देणे.— पंचायतीने अधिकृत केलेल्या इसमाने फीची रक्कम स्वीकारून त्याबद्दल पावती दिली पाहिजे आणि तदनंतर परवाना दिला पाहिजे.

९०. पावतीचा व परवान्याचा नमुना.— पंचायतीने, नियम ८९ अन्वये घावयाच्या पावतीचा व परवान्याचा नमुना ठरविला पाहिजे.

९१. फीमध्ये केव्हा सूट देण्यात येईल किंवा फी केव्हा परत केली जाईल.— एकदा वसूल केलेल्या फीमध्ये सूट देता कामा नये किंवा तिची रक्कम परत करता कामा नये :

परंतु जागेचा भोगवटा करण्याबद्दलचा परवाना एक महिन्यापेक्षा जास्त मुदतीसाठी असेल आणि पंचायतीने अधिकृत केलेल्या इसमाकडे, परवाना ज्या मुदतीसाठी वैध असेल ती मुदत संपण्यापूर्वी तो परत करण्यात आला असेल तर, ज्या पूर्ण महिन्याच्या मुदतीसाठी परवान्याचा उपयोग करण्यात आला नसेल तर, त्या पूर्ण महिन्याच्या मुदतीसाठीच्या फीची रक्कम परत देण्यात आली पाहिजे:

तसेच, महिन्याच्या अपूर्ण भागाबद्दल कोणतीही रक्कम परत देता कामा नये.

९२. हे नियम मुंबईच्या शेतीच्या उत्पन्नाच्या बाजारांबाबत अधिनियम, १९३९ या अन्वये स्थापन केलेल्या मार्केटस लागू नसणे.— हे नियम, मुंबईच्या शेतीच्या उत्पन्नाच्या बाजारांबाबत अधिनियम, १९३९ किंवा राज्याच्या कोणत्याही मार्केटस लागू असणार नाही.

२ [अनुसूची

(नियम ८४)

	किमान	कमाल
(१) ८३६१३ चौरस मीटरहून (९ चौरस फूट) अधिक क्षेत्रफळ नसलेला प्रत्येक भूमिखंड	दररोज १० पैसे किंवा दरमहा रुपये २	दररोज २५ पैसे किंवा दरमहा रुपये ५
(२) ८३६१३ चौरस मीटर क्षेत्रफळ असलेल्या प्रत्येक जादा जागेस किंवा तिच्या भागास	दररोज ५ पैसे किंवा दरमहा रुपया १	दररोज १५ पैसे किंवा दरमहा रुपये ३
(३) व्यापाराच्या प्रयोजनांसाठी बाजारात किंवा आठवड्याच्या बाजारात आणलेल्या वस्तूबद्दल	प्रत्येक टोपलीस किंवा डोक्यावरील ओझ्यास (पेटी नसणाऱ्या) ३ पैसे किंवा प्रत्येक पेटीस १० पैसे किंवा प्रत्येक गाडीच्या बोजा मागे ४० पैसे	प्रत्येक टोपलीस किंवा डोक्यावरील ओझ्यास (पेटी नसणाऱ्या) ७ पैसे किंवा प्रत्येक पेटीस २५ पैसे किंवा प्रत्येक गाडीच्या बोजा मागे १ रुपया
(४) विक्रीसाठी आणलेल्या प्रत्येक मेंढा, मेंढी, एडका, कोकरु, बकरा व करडू याबद्दल	दररोज ५ पैसे	दररोज १५ पैसे
(५) विक्रीसाठी आणलेल्या बाब (४) मध्ये नमूद केलेल्या जनावरांव्यतिरिक्त प्रत्येक प्रकारच्या जनावराबद्दल.	दररोज १० पैसे	दररोज २५ पैसे
(६) विक्रीसाठी आणलेल्या प्रत्येक पक्षाबद्दल.	दररोज ३ पैसे	दररोज १० पैसे]

भाग ११

गाड्यांच्या व टांगांच्या अड्यावरील फी

१३. गाड्यांच्या व टांगांच्या अड्यावरील फीचा दर. — गाड्यांसाठी किंवा टांगांसाठी कोणत्याही अड्ड्याचा उपयोगाबद्दल फी बसविण्याचा निर्णय घेतला असेल अशा पंचायतीने नियम ३ व ४ यांत विहित केलेल्या कार्यरीतीचे पालन केल्यानंतर ती ठरवील, परंतु या भागास जोडलेल्या अनुसूचित निर्दिष्ट केलेल्या किमान दरापेक्षा कमी नाही, आणि कमाल दरापेक्षा जास्त नाही अशा दराने फी बसविली पाहिजे.

१४. पंचायतीने गाड्यांच्या किंवा टांगांच्या अड्ड्यावरील फीचा दर दर्शविणारा नोटीस बोर्ड (सूचना फलक) उभारला पाहिजे. — पंचायतीने तिने ठरविलेल्या गाड्यांच्या किंवा टांगांच्या अड्ड्यावर या भागान्वये आकारण्याजोग्या फीचे दर दर्शविण्याच्या कारणासाठी सूचना-फलक उभारला पाहिजे.

१५. फीची रक्कम देणे. — गाडी किंवा टांगा स्वाधीन असणाऱ्या इसमाने उक्त फी पंचायतीने याबाबतीत अधिकृत केलेल्या इसमास, गाडीच्या किंवा टांगाच्या अड्ड्यावर किंवा पंचायतीच्या कार्यालयात दिली पाहिजे.

१६. फी दिल्याबद्दल पावती देणे. — फी दिल्याबद्दल पावती, पंचायतीने विहित केलेल्या नमुन्यानुसार देण्यात आली पाहिजे.

अनुसूची

(नियम १३)

	किमान	कमाल
१. गाडी —	२४ तासांच्या किंवा त्यांच्या भागाच्या प्रत्येक मुक्कामास ६ पैसे.	२४ तासांच्या किंवा त्यांच्या भागाच्या प्रत्येक मुक्कामास १२ पैसे.
२. टांगा —	२४ तासांच्या किंवा त्यांच्या भागाच्या प्रत्येक मुक्कामास १० पैसे.	२४ तासांच्या किंवा त्यांच्या भागाच्या प्रत्येक मुक्कामास २० पैसे.

भाग १२

विशेष पाणीपट्टी

४ [१७. व्याख्या. — या भागात, संदर्भानुसार दुसरा अर्थ अपेक्षित नसेल तर, —

(एक) 'उपभोक्ता' म्हणजे नियम १०२ अन्वये ज्या व्यक्तीवर विशेष पाणीपट्टी प्रथमतः बसविता येईल अशी व्यक्ती ;

(दोन) 'घरगुती वापर' म्हणजे पिण्यासाठी, धुण्यासाठी (गुरे धुणे यासह), स्नानासाठी, स्वयंपाकासाठी आणि घरगुती स्वच्छतेच्या प्रयोजनासाठी पाण्याचा वापर करणे ;

(तीन) 'झोपडी' म्हणजे मुख्यतः लाकूड, चिखल, पाने, गवत, कापड किंवा गवती छप्पर यांनी बांधली असेल अशी कोणतीही इमारत आणि तीत कोणत्याही आकाराच्या कोणत्याही अस्थायी बांधकामाचा समावेश होतो ;

(चार) ' मिटर' म्हणजे वॉटर स्ट्रेनर स्लूइझ व्हाल्व्ह वायपर आणि मीटर चेंबर यांना जोडलेल्या पाण्याच्या वापराची नोंद

घेण्यासाठी बसविलेले मोजमापाचे साधन आणि यात संरक्षण पेटीचा (प्रोटेक्शन बॉक्सचा) मीटरच्या संरक्षणासाठी असलेल्या इतर कोणत्याही साधनांचा समावेश होतो ;

(पाच) ' घरगुती वापराव्यतिरिक्त इतर वापर ' म्हणजे खंड (दोन) मध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या प्रयोजनाव्यतिरिक्त इतर प्रयोजनांसाठी पाण्याचा वापर करणे ;

(सहा) ' भोगवटादार ' म्हणजे मालक म्हणून मालकाचा अभिकर्ता म्हणून असो किंवा भाडेकरू म्हणून एखादी जागा ज्या व्यक्तीच्या प्रत्यक्ष ताब्यात असेल अशी व्यक्ती ;

(सात) ' मालक ' म्हणजे जागा भाड्याने देण्यात आली असेल तर, जी व्यक्ती जागांचे भाडे घेत असेल किंवा ते घेण्याचा जिला हक्क असेल अशी व्यक्ती ;

(आठ) " जागा " म्हणजे कोणतीही जमीन, झोपडी किंवा इमारत किंवा इमारतीचा भाग आणि यात अशा इमारतीला किंवा इमारतीच्या भागाला लागून असलेल्या बागा, मैदाने, मोटारघरे आणि उपहारगृहे, कोणतीही असल्यास, यांचा समावेश होतो ;

(नऊ) ' पट्टी ' म्हणजे विशेष पाणीपट्टी ;

(दहा) ' अधिक्षक अभियंता ' म्हणजे ज्या आरोग्य मंडळाच्या मर्यादांच्या आत एखाद्या उपभोक्त्याला पाणी पुरविण्यात येत असेल त्या आरोग्य मंडळाचा अधिक्षक अभियंता.

१८. संयोजनासाठी अर्ज.— (१) कोणतेही संयोजन,^७ [जागेचा] मालक किंवा त्यांचा अधिकृत अभिकर्ता किंवा मालकाच्या लेखी संमतीने भोगवटा करणारा याने किंवा धर्मादाय, शैक्षणिक किंवा धार्मिक कारणासाठी वापरलेल्या^७ [जागेच्या] बाबतीत, धर्मादाय, शैक्षणिक किंवा धार्मिक संस्थेच्या विश्वस्त, व्यवस्थापक किंवा संचालक याने, लेखी अर्ज केला असेल ते शिवाय, देण्यात येता कामा नये.

(२) पोटनियम(१) मध्ये निर्दिष्ट केलेला अर्ज पंचायतीने विहित केलेल्या नमुन्यानुसार असला पाहिजे आणि अर्ज केलेल्या संयोजनाचा खर्चाचा अंदाज तयार करण्यासाठी १ रुपया फी त्या सोबत दिली पाहिजे.

^६ [ज्या संयोजनासाठी अर्ज केला असेल ती संयोजने घरगुती वापरासाठी पाहिजेत किंवा घरगुती वापराव्यतिरिक्त इतर वापरासाठी पाहिजेत ते अर्जात दर्शविले पाहिजे.]

^{१३} [(३) २० मिलीमीटर (३/४ इंच) व्यासाच्या पाण्याच्या नळाची जोडणी फक्त सार्वजनिक व व्यापारी संस्थांना अनुज्ञेय राहिल.]

१९. संयोजनाच्या अंदाजी किंमतीची रक्कम अनामत ठेवणे.— संयोजनासाठी केलेला कोणताही अर्ज, पंचायतीने त्यास कळविलेली संयोजनासाठी अंदाज केलेल्या खर्चाच्या रकमेबरोबरची रक्कम अर्जदार अनामत ठेवील त्या व्यतिरिक्त, पंचायतीने विचारात घेता कामा नये. अर्जदाराने अशा रितीने अनामत ठेवलेल्या रकमेतून, संयोजनासाठी प्रत्यक्ष खर्च झालेल्या रकमेइतकी रक्कम पंचायतीने ठेवून घेतली पाहिजे व जादा रक्कम, कोणतीही असल्यास (संयोजनाचे) काम पूर्ण झाल्याच्या तारखेपासून एक महिन्याच्या आत, अर्जदारास परत केली पाहिजे:

परंतु जर अर्जदाराने, अनामत ठेवलेली रक्कम संयोजनासाठी प्रत्यक्ष झालेला खर्च भागविण्यास पुरेशी नसेल तर, त्याने पंचायतीस कमी पडणारी रक्कम दिली पाहिजे.

^७ [१९ अ. मीटरपध्दतीने पाणीपुरवठा करण्याची तरतूद.— (१) एखाद्या पंचायतीने मीटर पध्दतीचा अवलंब करण्याचे ठरविले असेल त्या बाबतीत, उपभोक्त्याला पुरवठा करण्यात आलेल्या पाण्यावर मीटरने नोंदलेल्या परिमाणानुसार आकारणी करण्यात येईल.

(२) एखाद्या उपभोक्त्याने, अधीक्षक अभियंत्याने यथोचितरीत्या मान्यता दिलेले त्याचे स्वतःचे मीटर बसवून घेतले असेल त्याव्यतिरिक्त, प्रत्येक उपभोक्ता त्याला पुरविण्यात आलेल्या मीटरबद्दल प्रतिभूती म्हणून, पंचायतीकडे अशा अधीक्षक अभियंत्याशी विचारविनिमय करून पंचायत निश्चित करील अशा दराने रक्कम ठेवील.

(३) उपभोक्त्यास पाणीपुरवठा करण्याचे बंद केले असेल तर ठेवलेली रक्कम उपभोक्त्याला परत करण्यात येईल.

(४) पोट-नियम (२) खाली ठेवण्यात आलेल्या रकमेवर दरसाल दर शेकडा ३ दराने व्याज आकारले जाईल आणि ते उपभोक्त्याकडून येणे असलेल्या दराशी समयोजित करण्यात येईल.

(५) मीटर पध्दतीद्वारे पाणी पुरविण्याचे पंचायतीकडून बंद करण्यात आले असेल तर, पंचायत मीटर काढून टाकील किंवा यथास्थिती उपभोक्त्याने स्वतः बसविलेल्या मीटरद्वारे होणारा पाणी पुरवठा बंद करील.

(६) मीटर रीडिंग दरमहा घेण्यात येईल आणि पंचायतीकडून पुरविण्यात येईल अशा मीटर कार्डावर त्यांची नोंद घेण्यात येईल.

(७) मीटरच्या अचूकपणाबाबत कोणतीही शंका असल्यास, पंचायतीस स्वतः होऊन किंवा उपभोक्त्याने लेखी अर्ज केल्यावर त्याच्या अचूकपणाची तपासणी किंवा ते दुरुस्त करण्याच्या किंवा त्याच्याऐवजी दुसरे मीटर बसविण्याच्या प्रयोजनासाठी तिला आवश्यक वाटेल तेव्हा कोणत्याही वेळी कोणतेही मीटर काढून टाकता येईल. उपभोक्त्याला त्याच्या खाजगी मीटरच्या तपासणीसाठी ३ रु. चाचणी फी द्यावी लागेल.

(८) तपासणीनंतर कोणत्याही मीटरमध्ये अचूकपणा नसल्याचे आढळून आल्यास तपासणी पूर्वी ज्या तारखेस शेवटी मीटर रीडिंग घेतले असेल (ज्याचा यात यापुढे 'शेवटी रीडिंग' असा निर्देश करण्यात आला आहे) त्या तारखेस सुरु होणाऱ्या आणि ज्या तारखेस मीटर दुरुस्त केले असेल किंवा त्याच्याऐवजी नवीन मीटर बसविण्यात आले असेल त्या तारखेस समाप्त होणाऱ्या कालावधीसाठी त्याच्या वापराची परिगणना पुढीलप्रमाणे करण्यात येईल :—

(अ) मीटर बसविण्यात आल्यापासून किंवा यथास्थिती त्याची शेवटी तपासणी करण्यात आल्या पासून बारा महिन्यांपेक्षा कमी नसेल इतका काळ वापराच्या लोटला असेल त्या बाबतीत.	शेवटच्या रीडिंगच्या तारखेच्या निकटपूर्वीच्या बारा महिन्यांच्या कालावधीत मीटरद्वारे नोंदण्यात आलेल्या वापराच्या मासिक सरासरी दराने.
(ब) मीटर बसविण्यात आल्यापासून किंवा यथास्थिती त्याची शेवटी तपासणी करण्यात आल्या पासून बारा महिन्यांपेक्षा अधिक नसेल इतका काळ लोटला असेल त्या बाबतीत	शेवटच्या रीडिंगच्या तारखेच्या निकट पूर्वीच्या संपूर्ण कालावधीत मीटरद्वारे नोंदण्यात आलेल्या वापराच्या मासिक सरासरी दराने.

(९) पंचायतीकडून पुरविण्यात आलेल्या मीटरच्या सुरक्षिततेबद्दल उपभोक्ता जबाबदार असेल आणि असे कोणतेही मीटर हरवले किंवा त्यास हानी पोहोचली असेल त्याबाबतीत पंचायत, उपभोक्त्याच्या खर्चाने त्या मीटरऐवजी नवीन मीटर बसवून देईल.

(१०) उपभोक्त्याला पुरविण्यात आलेल्या प्रत्येक मीटरची ते बसविण्यात येण्यापूर्वी चाचणी घेण्यात येईल आणि पंचायतीकडून किंवा याबाबत तिने प्राधिकृत केलेल्या एखाद्या अधिकाऱ्याकडून ते मोहोरबंद करण्यात येईल,

(११) पंचायत, तिच्याकडून पुरविण्यात आलेल्या मीटरच्या वापराबद्दल आणि त्याच्या परिक्षणाबद्दल अधीक्षक अभियंत्याशी विचारविनिमय करून ठरवील अशा दराने भाडे आकारील.]

१००. संयोजन केव्हा तोडले जाईल ते. — (अ) पंचायतीस, कोणत्याही वेळी, पृष्ठीलपैकी कोणत्याही कारणावळीस संयोजन तोडण्याचा अधिकार आहे.

(एक) पट्टी बाबतचे बिल सादर केल्याच्या तारखेपामून एक महिन्याच्या आत, विशेष पाणीपट्टी किंवा नवीन संयोजन देणे ते तोडणे किंवा त्याची दुरुस्ती करणे याबाबतच्या आकारासारखे इतर कोणतेही आकार भरण्यात कसूर करणे.

(दोन) नळ, तोट्या फुटणे किंवा मीटरची मोडतोड होणे किंवा त्यांना नुकसान किंवा हानी पाहोवणे किंवा संयोजनात इतर दोष असणे, याबद्दल असे फुटलेले नळ, तोट्या किंवा मीटरची झालेली मोडतोड किंवा मीटरला पोहोचलेली हानी किंवा नुकसानी पंचायतीचे समाधान होईल अशा रीतीने [दोष किंवा संयोजनातील इतर दोष दुरुस्त करण्यात येईपर्यंत] किंवा त्यांचे नुकसान किंवा त्याची हानी भरून निघेपर्यंत ;

(तीन) पाण्याचा अपव्यय करणे असा अपव्यय, पंचायतीचे समाधान होईल अशा रीतीने थांबविण्यात येईल.

(ब) संयोजन तोडण्यासंबंधीच्या पंचायतीच्या आदेशाविरुद्धचे अपील, असा आदेश दिल्याच्या तारखेपामून ३० दिवसांच्या आत [स्थायी समितीकडे] केले पाहिजे. [स्थायी समितीचा] निर्णय अंतिम असेल.

१०१. विशेष पाणीपट्टीचा दर. — पट्टी आकारण्याचा निर्णय घेतला असेल अशा पंचायतीने नियम ३ व ४ यात विहित केलेल्या कार्यरीतीचे पालन केल्यानंतर, [आणि अधीक्षक अभियंत्याशी विचारविनिमय करून] पंचायत ठरवील अशा परंतु या भागास जोडलेल्या अनुसूचित निर्दिष्ट केलेल्या किमान दरापेक्षा कमी नाही [* *] अशा दराने पट्टी आकारली पाहिजे. [तथापि तिच्यात पाणीपुरवठा योजनेच्या परिरक्षणाचा आणि घसान्याचा खर्च अंतर्भूत होईल आणि त्या अनुसूचिच्या भाग अ खाली निश्चित केलेली पट्टी ही, तीन रुपयांच्या पटीत असेल.]

१०२. विशेष पाणीपट्टी ज्या तारखेपामून अंमलात येईल ती तारीख. — १ एप्रिल रोजी सुरु होणाऱ्या व लगेच नंतरच्या ३१ मार्च रोजी संपणाऱ्या वर्षासाठी पट्टी आकारण्यात येईल. जर १ एप्रिल व्यतिरिक्त [कोणत्याही इतर तारखेस] पाणीपट्टी अंमलात येईल तर लगतनंतरच्या १ जुलै, १ ऑक्टोबर, १ जानेवारी आणि १ एप्रिल रोजी संपणाऱ्या तिमाहीने आकारण्यात येईल आणि त्यानंतर ती वर्षासाठी आकारण्यात आली पाहिजे.

[अशा पट्टीमुळे देय होणारी रक्कम, थकबाकीत असेल तर या अधिनियमाखाली [दरवर्षी वसूल करण्यात येईल.]

१०३. पट्टी प्रथम कोणावर आकारण्याजोगी असेल ते. — (१) [जागेचा] प्रत्यक्ष भोगवटा करणारा हा त्या [जागेचा] मालक असेल तर त्याच्यावर पट्टी प्रथमतः आकारण्याजोगी असेल.

(२) जर [जागेचा] भोगवटा त्याच्या मालकाकडून करण्यात येत नसेल तर, पट्टी ही प्रथमतः

(अ) जर [जागा] भाड्याने दिली असेल तर ती भाडेपट्ट्याने देणारावर;

(ब) जर ती पोट-भाड्याने दिली असेल तर वरिष्ठ भाडेपट्ट्याने देणारावर; किंवा

(क) जर ती भाड्याने दिली नसेल तर, ज्या इसमाकडे ती भाड्याने देण्याचा अधिकार असेल त्या इसमावर, आकारण्याजोगी असेल.

(३) पट्टीनिमित्त येणे असलेली कोणतीही रक्कम, ज्या इसमावर ती प्रथमतः आकारण्याजोगी असेल त्या इसमाकडून वसूल करण्यात कसूर झाल्यास, ज्या [जागेच्या] संबंधाने येणे असेल अशा भागाच्या कोणत्याही भागाचा भोगवटा करणाराकडून, त्या रकमेचा जितका भाग उक्त [जागेच्या] संबंधाने प्रमाणशः आकारण्याजोगा भाग म्हणून सरपंच ठरवील तितका त्या रकमेचा भाग वसूल करण्याचा अधिकार आहे :

परंतु असा भोगवटा करणारा, याने ज्या मुदतीत असा ^{१३} [जागेचा] भोगवटा केला नसेल त्या कोणत्याही मुदतीसाठी पड्टी देण्यास पात्र नसेल.

१०४. कोणते संयोजन बंद पडल्याबद्दल किंवा ते तोडल्याबद्दल, कोणतीही रक्कम परत न देणे किंवा तिची मूट न देणे किंवा नुकसानभरपाई न देणे. — या अधिनियमान्वये कोणतीही खाजगी संयोजन बंद पाडल्याच्या किंवा ते तोडल्याच्या संबंधात कोणतीही रक्कम परत मिळण्याचा किंवा दरात सूट मिळण्याचा आणि कोणत्याही प्रकारची नुकसानभरपाई मिळण्याचा दावा करता येणार नाही. किंवा अशा रितीने संयोजन बंद झाल्यामुळे किंवा तोडल्यामुळे कोणताही इसम तत्पूर्वी त्याजवर असलेल्या कोणत्याही जबाबदारीतून मुक्त होणार नाही. विशेष प्रकरणी, पंचायतीस जर पाणी एक महिन्याहून जास्त अशा सतत मुदतीसाठी बंद झाले असेल तर ^{१४} [स्थायी समितीच्या संमतीने,] तिला योग्य वाटेल अशी सूट देण्याचा किंवा पड्टीची रक्कम परत देण्याचा अधिकार असेल.

१३ [अनुसूची

(नियम १०१ पहा)

(१) भाग-अ. मीटर पद्धतीव्यतिरिक्त इतर पद्धतीने पुरविण्यात येणाऱ्या पाण्याबाबत :-

मोजमाप यंत्रविरहित घरगुती वापरासाठी	किमान	१८ [*]
१. १२ मिलीमीटर (१/२ इंच) व्यासाच्या नळजोडणीकरिता	प्रतिवर्षी रु. ३६०	१८ [*]
२. २० मिलीमीटर (३/४ इंच) व्यासाच्या नळजोडणीकरिता	प्रतिवर्षी रु. ७५०	१८ [*]

मोजमाप यंत्रविरहित बिगर घरगुती वापरासाठी - मोजमाप यंत्रविरहित बिगर घरगुती वापरासाठी पाण्याचे दर हे मोजमाप यंत्रविरहित घरगुती वापरासाठी असलेल्या पाण्याच्या दरापेक्षा दुप्पट राहतील.

(२) भाग-ब. मोजमाप यंत्राद्वारे (मीटर पद्धतीद्वारे) पाणीपुरवठा दर

घरगुती वापरासाठी	दर
१. प्रत्येक १,००० लिटर्स किंवा त्याचा भाग	रु. १.२५ अधिक १० पैसे अधिभार
बिगर घरगुती वापरासाठी	
२. प्रत्येक १,००० लिटर्स किंवा त्याचा भाग	रु. २.५० अधिक २० पैसे अधिभार

(३) भाग-क. खाजगी नळजोडणी फी (शुल्क)

१. १२ मिलीमीटर (१/२ इंच) व्यासाची नळजोडणी	रु. ७५
२. २० मिलीमीटर (३/४ इंच) व्यासाची नळजोडणी	रु. १२०

(४) भाग ड - ग्रामपंचायतीच्या लोकसंख्येच्या आधारे खाजगी नळ जोडणीसाठी अनामत रकमा

१. घरगुती वापरासाठी	रु. ५०० ते रु. १,०००
२. बिगर घरगुती वापरासाठी	रु. १,००० ते रु. १,५०००

सुधारणा - सदर अनुसूचीमध्ये क्रमांक जीपीएन-१०९६/सीआर-१८१ / २१ए. दि. ६ मार्च १९९७ द्वारे सुधारणा करण्यात

आलेली आहे.

भाग १३

विहिरी व तलाव यातून पाणीपुरवठा केल्याबद्दल फी

१०५. व्याख्या.— या भागात, विषयात किंवा संदर्भात एतद्विरुद्ध काही असेल त्याशिवाय,

(एक) “ घरगुती उपयोग ” या संज्ञेचा अर्थ पिण्याच्या, धुण्याच्या, आंघोळ करण्याच्या (जनावरांना आंघोळ घालण्याचा समावेश करून), स्वयंपाकाच्या आणि घराच्या स्वच्छतेच्या कारणासाठीचा पाण्याचा उपयोग असा समजावा ;

(दोन) “ घर ” या संज्ञेचा अर्थ, एका घरगुती घटकाचे सदस्य म्हणून एकत्र राहणाऱ्या व जेवण करणाऱ्या सदस्यांचा गट असा समजावा ;

(तीन) “ तलाव व विहिरी ” या संज्ञेचा अर्थ, त्या त्या वेळी पंचायतीकडे निहित असलेले “ तलाव व विहिरी ” असा समजावा ;

१०६. पंचायतीकडे निहित असणारे कोणतेही तलाव किंवा विहिरी यातील पाणी घरगुती कारणांव्यतिरिक्त इतर कारणासाठी वापरण्यासाठी पंचायतीची परवानगी आवश्यक असणे.— कोणत्याही इसमाने, पंचायतीच्या आगाऊ लेखी परवानगीवाचून कोणत्याही कारणासाठी वापरता कामा नये.

१०७. घरगुती उपयोगाखेरीज इतर कारणासाठी पाण्याचा वापर करण्यासाठीचा अर्ज आणि परवाना मंजूर करणे.— (१) सामान्यपणे गावात राहणाऱ्या आणि घरगुती उपयोगाखेरीज इतर कारणासाठी कोणत्याही तलावातील किंवा विहिरीतील पाण्याचा उपयोग करण्याची इच्छा असणाऱ्या कोणत्याही इसमास, अशा परवानगीसाठी पंचायतीकडे अर्ज करण्याचा अधिकार आहे. उक्त अर्जात तलाव किंवा विहिर यांचा आणि त्यापासूनचा पाणीपुरवठा कोणत्या कारणासाठी आवश्यक आहे ते कारण नमुद केले पाहिजे.

(२) पोट-नियम (१) अन्वयेचा अर्ज मिळाल्यावर पंचायतीने, पोट-नियम (३) च्या उपबंधास अधीन राहून, तिला योग्य वाटेल अशी चौकशी केली पाहिजे आणि अर्जात मागण्यात आलेली परवानगी देण्यास काहीही हरकत नाही अशी पंचायतीची खात्री झाली असेल तर, ^२ [नियम ३ व ४ मध्ये विहित केलेली कार्यरीती अनुसरल्यानंतर पंचायत निश्चित करील अशी फी देण्यात आल्यावर] यासोबत जोडलेल्या नमुन्यात परवाना देण्याचा तिला अधिकार असेल ; मात्र अशी फी या भागात जोडलेल्या अनुसूचीत निर्दिष्ट केलेल्या किमान दरापेक्षा कमी आणि कमाल दरापेक्षा अधिक असता कामा नये ; किंवा पंचायतीस असा परवाना देण्याचे नाकारण्याचा अधिकार असेल :

परंतु, जमिनीस पाणीपुरवठा करण्याच्या कारणासाठी, निर्दिष्ट केलेल्या तारखेपूर्वी योग्य रीतीने अर्ज मागविण्यात आले नसतील तर, अशा कारणासाठी कोणत्याही तलावापासून किंवा विहिरीपासून पाण्याचा पुरवठा करण्याकरिता परवानगी देता कामा नये.

(३) जमिनीस पाण्याचा पुरवठा करण्याच्या परवानगीसाठी आलेले अर्ज, अशा तलावापासून किंवा विहिरीपासून जमिनी जितक्या जवळ असतील त्याप्रमाणे त्या जमिनीच्या सान्निध्यावर आधारलेल्या अग्रतेच्या क्रमानुसार लावले पाहिजेत आणि उपलब्ध असलेल्या पाण्याचा पुरवठा लक्षात घेऊन व ^२ [नियम ३ व ४ मध्ये विहित केलेली कार्यरीती अनुसरल्यानंतर पंचायत ठरवून देईल अशी फी देण्यात आल्यावर], अशा अग्रतेनुसार पोटनियम (३) अन्वये परवानगी देण्यात आली पाहिजे ; मात्र अशी फी या विभागास जोडलेल्या अनुसूचीत निर्दिष्ट करण्यात आलेल्या किमान दरापेक्षा कमी व कमाल दरापेक्षा अधिक असता कामा नये.

१०८. फी देणे.— (१) जमिनीस पाणीपुरवठा करण्याच्या कारणाव्यतिरिक्त इतर कारणासाठी पाण्याचा वापर करण्यास लागणारी संपूर्ण फी आगाऊ देण्यात आली पाहिजे.

(२) जी बारमाही नाहीत अशा पिकांच्या बाबतीत, जमिनीस पाणीपुरवठा करण्याच्या कारणासाठी पाण्याचा वापर करण्यास लागणारी संपूर्ण फी आगाऊ देण्यात आली पाहिजे आणि बारमाही पिकांच्या बाबतीत अशी फी आगाऊ दिनांक १५ जानेवारी, १५ एप्रिल, १५ जुलै व १५ ऑक्टोबर रोजी किंवा त्यापूर्वी घावयाच्या चार समान हप्त्यात देण्यात आली पाहिजे.

१०९. परवानगी दिल्यावर पाणी पुरवठा बंद करणे किंवा त्यात कपात करणे.—

(१) एखाद्या अनपेक्षित कारणामुळे, घरगुती उपयोगासाठी आवश्यक असलेल्या पाणीपुरवठ्याची वाजवी गरज भागविण्यास कोणत्याही तलावापासून किंवा विहिरीपासून करण्यात येणारा पाण्याचा पुरवठा अपुरा पडत असेल तर, असा पाणी पुरवठा बंद करण्याचा किंवा घरगुती उपयोगाव्यतिरिक्त इतर कारणासाठी ज्या मर्यादेपर्यंत अशा पाणीपुरवठ्यात कपात करणे पंचायतीस आवश्यक वाटेल त्या मर्यादेपर्यंत त्यात कपात करण्याचा पंचायतीस अधिकार आहे.

(२) पोट-नियम (१) अन्वये पाणीपुरवठा बंद करण्यात आला असेल किंवा त्यात कपात करण्यात आली असेल, त्या प्रसंगी, या नियमान्वये परवाना धारण करणाऱ्या इसमाच्या पिकांना पोहोचलेल्या कोणत्याही नुकसानीच्या किंवा हानीच्या संबंधात पंचायत कोणतीही नुकसानभरपाई देण्यास पात्र असणार नाही :

परंतु, ज्या कोणत्याही इसमास त्याचा पाणी पुरवठा बंद केल्यामुळे किंवा त्यात कपात केल्यामुळे हानी पोहोचली असेल त्या इसमास, या नियमान्वये त्याने घावयाची फी त्या प्रमाणात परत मिळण्याचा किंवा त्या प्रमाणात तीत सूट मिळण्याचा हक्क असेल.

११०. नियम १०७ अन्वये परवाना धारण करणाऱ्या इसमांची यादी ठेवणे.— नियम १०७ अन्वये परवाना धारण करणाऱ्या इसमांची यादी ठेवण्यास चिटणीस जबाबदार असेल. तसेच कोणताही इसम अशा तलावातील किंवा विहिरीतील पाण्याचा घरगुती उपयोगाव्यतिरिक्त इतर कारणासाठी अनधिकृतपणे उपयोग करणार नाही या गोष्टीवर देखरेख ठेवण्याबद्दलही तो जबाबदार असेल.

१११. फी दिल्याबद्दल पावत्या देणे आणि फीचा हिशेब ठेवणे.— चिटणीसाने, नियम १०७ अन्वये दिलेल्या परवान्याच्या संबंधात मिळालेल्या फीचा हिशेब ठेवला पाहिजे. त्यास मिळालेल्या फीबद्दल त्याने पंचायत ठरवून देईल अशा नमुन्यात पावत्या दिल्या पाहिजेत.

११२. तलावास किंवा विहिरीस नुकसान पोहोचल्याबद्दल परवाना धारण करणारा इसम किंवा त्याचा अधिकर्ता किंवा नोकर जबाबदार असणे.— परवाना धारण करणाऱ्या इसमाने किंवा त्याच्या अधिकृताने किंवा नोकराने तलावाचे किंवा विहिरीचे कोणत्याही प्रकारे नुकसान केले असेल तर, परवाना धारण करणाऱ्या इसमाने असे नुकसान पंचायतीस भरून दिले पाहिजे.

११३. कोणताही विधी, रिवाज, करार किंवा न्यायालयाचा हुकूमनामा किंवा आदेश या अन्वये पाण्याचा वापर करण्याचा हक्क असलेल्या इसमास हे नियम लागू न होणे.— कोणताही विधी, रिवाज, करार किंवा न्यायालयाचा हुकूमनामा किंवा आदेश या अन्वये किंवा अन्यथा ज्या इसमाचा कोणत्याही तलावापासून किंवा विहिरीपासून पाण्याचा वापर करण्याचा हक्क प्रस्थापित झाला असेल त्यास या विभागातील कोणतेही उपबंध लागू असणार नाहीत.

११४. नियम ११३ खाली येणाऱ्या इसमांची यादी तयार करणे व ती प्रसिध्द करणे.— (१) नियम ११३ अन्वये ज्या इसमांना या विभागाचे उपबंध लागू होणार नाहीत त्या इसमांची एक यादी पंचायतीने तयार केली पाहिजे आणि अशी यादी, पंचायतीस योग्य वाटेल त्या रीतीने, त्या यादीशी संबंध येण्याचा संभव असलेल्या सर्व इसमांच्या माहितीसाठी प्रसिध्द करण्यात आली पाहिजे, आणि त्याबरोबरच, अशा यादीचा मसुदा पंचायतीकडून ज्या तारखेस किंवा ज्या तारखेनंतर विचारात घेण्यात येईल ती तारीख निर्दिष्ट करणारी नोटीससुध्दा देण्यात आली पाहिजे.

(२) पोटनियम(१) अन्वये मिळालेल्या सर्व हरकतीचा किंवा मूचनांचा विचार केल्यानंतर पंचायतीने, आवश्यक असल्यास, अशा यादीत सुधारणा केली पाहिजे आणि अशी यादी, हरकती आणि मूचना यांसह, ^२ [स्थायी समितीकडे] मंजूरीसाठी पाठविली पाहिजे.

(३) पोट—नियम(२) अन्वये यादी मिळाल्यावर, ^२ [स्थायी समितीस] त्या यादीस मंजूरी देण्याचा किंवा तीत सुधारणा करण्याचा किंवा त्या यादीस मंजूरी देण्याचे नाकारण्याचा अधिकार असेल.

नमुना

^२[नियम १०७ (२) व (३) पाहा]

महाराष्ट्र ग्रामपंचायत कर व फी नियम, १९६०, याचे नियम १०६ ते ११४ यांच्या उपबंधास अधीन राहून,
श्री _____ राहणार _____ तालुका _____ याम पुढील
ठिकाणी असलेल्या तलावापासून / विहिरीपासून _____ या कारणासाठी * पाण्याचा वापर
करण्याची याद्वारे परवानगी देण्यात येत आहे.

दिनांक _____ ठिकाण _____

सरपंच

* या ठिकाणी कारण नमुद करण्यात यावे.

^२ [अनुसूची

[नियम १०७ (२)]

	किमान दर	कमाल दर
जमिनीस पाणीपुरवठा करण्याच्या कारणा व्यतिरिक्त इतर कारणांसाठी—		
(अ) विटा व कौले यासाठी	दर हजार विटांना किंवा कौलांना रु. १.००	दर हजार विटांना किंवा कौलांना २.५० रुपये
(ब) धोब्यांनी कपडे धुण्यासाठी	प्रत्येक धोब्यामागे दरमहा ५० पैसे	प्रत्येक धोब्यामागे दरमहा १ रुपया.
(क) औद्योगिक किंवा व्यापार विषयक उपयोगासाठी—		
(एक) कारखान्याबाबत अधिनियम १९४८, यात व्याख्या केल्याप्रमाणे असलेल्या कारखान्यांसाठी.	दरमहा ५ रुपये	दरमहा १५ रुपये
(दोन) वरील बाब (एक) च्या कक्षेत न येणाऱ्या कोणत्याही गिरणीसाठी किंवा कारखान्यांसाठी.	दरमहा २ रुपये	दरमहा ५ रुपये
^२ [(तीन) पाटबंधाऱ्यांच्या प्रयोजनासाठी	दरमहा २.५० रु.	दरमहा ६ रुपये]

भाग १४

कोणतीही सार्वजनिक सडक किंवा जागा यावर तात्पुरते बांधकाम उभारणे, किंवा त्यावर उपांग बांधणे किंवा त्याचा तात्पुरता भोगवटा करणे यासाठी फी.

११५. कोणतीही सार्वजनिक सडक किंवा जागा यावर तात्पुरते बांधकाम उभारणे, किंवा त्यावर उपांग बांधणे किंवा त्याचा तात्पुरता भोगवटा करणे यासाठी आकारण्यात येणाऱ्या फीचे दर.— कोणत्याही सार्वजनिक सडकेवर किंवा तात्पुरते बांधकाम उभारण्याबद्दल, किंवा त्यावर उपांग बांधण्याबद्दल, किंवा त्याचा तात्पुरता भोगवटा करण्याबद्दल फी आकारण्याचे ठरविले असेल, अशा पंचायतीने, नियम ३ व ४ यात विहित करण्यात आलेली कार्यरीती अनुसरल्यावर, ती निश्चित करील अशा, परंतु या विभागास जोडलेल्या अनुसूचित निर्दिष्ट केलेल्या किमान दरापेक्षा कमी नसेल व कमाल दरापेक्षा अधिक नसेल अशा दराने फी आकारली पाहिजे.

११६. परवानगीसाठी अर्ज करणे आणि फी देणे.— पंचायतीकडे निहित असलेल्या कोणत्याही सार्वजनिक सडकेवर किंवा जागेवर तात्पुरते बांधकाम उभारण्यासाठी किंवा त्यावर उपांग बांधण्यासाठी, किंवा त्यांचा तात्पुरता भोगवटा करण्यासाठीची कोणतीही परवानगी, अशा परवानगीसाठी केलेल्या अर्जासोबत पंचायतीने निश्चित केलेल्या फीची संपूर्ण रक्कम आगाऊ देण्यात आल्याशिवाय देता कामा नये.

२ [अनुसूची

(नियम ११५)

	किमान	कमाल
(१) सज्जा किंवा बाल्कनी	दर २.३२ चौ. मी. ला (२५ चौरस फूट) किंवा त्याच्या भागास दरवर्षी १ रुपया	दर २.३२ चौ. मी. ला (२५ चौरस फूट) किंवा त्याच्या भागास दरवर्षी ५ रुपये
(२) जमिनीवर हवारोधक फलक, पायफळी, वळचणी, किंवा इतर प्रकारांचे उपांग बांधणे.	दर २.३२ चौ. मी. ला किंवा त्याच्या भागास दरवर्षी ५० पैसे	दर २.३२ चौ. मी. ला किंवा त्याच्या भागास दरवर्षी २ रुपये
(३) उत्सव किंवा समारंभ प्रसंगी दहा दिवसांपर्यंत सार्वजनिक रस्त्यावर किंवा जागेवर तात्पुरते बांधकाम उभारण्याबद्दलच्या परवान्यासाठीची फी.	दर २.२९ चौ. मी. ला (१०० चौरस फूट) २५ पैसे	दर २.२९ चौ. मी. ला (१०० चौरस फूट) ७५ पैसे
(४) सार्वजनिक रस्ता किंवा जागा यांचा तात्पुरता भोगवटा करण्याबद्दलच्या परवान्यासाठीची फी.	प्रत्येक दिवशी दर ९. २९ चौ. मी. अथवा त्याच्या भागास ३ पैसे	प्रत्येक दिवशी दर ९. २९ चौ. मी. अथवा त्याच्या भागास १० पैसे

भाग १५ विशेष आरोग्यरक्षण उपकर

११७. व्याख्या.— विषयात किंवा संदर्भात एतद्विरुद्ध काहीही नसल्यास, या भागात,—

(एक) “ उपकर ” म्हणजे, विशेष आरोग्यरक्षण उपकर ;

(दोन) “ कुटुंब ” म्हणजे येणारे जाणारे इसम, पाहुणे किंवा नोकर यांचा समावेश करून, एकत्र राहून एकत्र जेवणखाण करणाऱ्या व्यक्तींचा समूह ;

(तीन) “ घर ”, “ झोपडी ” आणि “ मालक ” या शब्दांचे अर्थ या नियमांचा भाग ८ यात त्यांचे जे अर्थ आहेत तेच असतील.

११८. विशेष आरोग्यरक्षण उपकराचा दर.— उपकर आकारण्याचे ठरविले असेल अशा पंचायतीने नियम ३ व ४ यात विहित केलेली कार्यरीती अनुसरल्यावर, घरास लागून असलेल्या प्रत्येक संडासाच्या किंवा पायखान्याच्या संबंधात किंवा असा संडास किंवा पायखाना वापरणाऱ्या प्रत्येक कुटुंबाच्या संबंधात ती निश्चित करील अशा आणि या विभागास जोडलेल्या अनुसूचित निर्दिष्ट केलेल्या किमान दरापेक्षा कमी नसेल व कमाल दरापेक्षा अधिक नसेल अशा दराने उपकर आकारला पाहिजे :

परंतु, अशा उपकरापासून मिळणारे उत्पन्न, हे शक्य होईल तेथवर, खाजगी पायखाने, जागा किंवा कुंपण यांची साफसफाई करण्यासाठीच्या सेवेची तरतूद करण्यास लागणारा खर्च भागविण्याकरिता पुरेसे होईल अशा रीतीने दर निश्चित केला पाहिजे.

११९. विशेष आरोग्यरक्षण उपकर आकारण्यापूर्वी पालन करणे आवश्यक असलेल्या शर्ती.— पंचायतीने —

(अ) संडास किंवा पायखाना अंगमेहनतीने साफ करण्याची किंवा त्यांचा मलप्रवाह पंचायतीच्या गटारात नेऊन सोडण्याची किंवा घेण्याची किंवा खाजगी जागा व कुंपणे यांची साफसफाई करण्याची व्यवस्था केल्याशिवाय आणि अशी व्यवस्था पंचायतीकडून करण्यात येईपर्यंत ;

(ब) उपकराची आकारणी करण्यात येणाऱ्या इसमास वैयक्तिकपणे, किंवा ज्या गावावर उपकराची आकारणी करणे असेल त्या गावाच्या किंवा अशा गावाच्या भागातील रहिवाशांना सामान्यपणे, अशी तरतूद करण्याचा आणि उपकराची आकारणी करण्याचा पंचायतीचा इरादा असल्याबद्दलची एक महिन्याची नोटीस दिल्याशिवाय आणि पंचायतीकडून अशी नोटीस देण्यात येईपर्यंत ;

नियम ११८ अन्वये कोणताही उपकर आकारता कामा नये.

१२०. विशेष आरोग्यरक्षण उपकर कोणत्या तारखेपासून अंमलात येईल ते.— असा उपकर, एप्रिल महिन्याच्या १ ल्या तारखेस सुरु होणाऱ्या व तदनंतर येणाऱ्या मार्च महिन्याच्या ३१ च्या तारखेस समाप्त होणाऱ्या वर्षासाठी आकारता येईल. जर असा उपकर दि. १ एप्रिल खेरीज इतर कोणत्याही तारखेस अंमलात आला असेल, तर तो उपकर लगत पुढील दि. १ जुलै, १ ऑक्टोबर, १ जानेवारी आणि १ एप्रिल रोजी समाप्त होणाऱ्या तिमाहीने आकारता येईल आणि तदनंतर वर्षासाठी आकारता येईल.

१२१. विशेष आरोग्यरक्षण उपकर कोणत्या इसमाकडून प्रथमतः वसूल करण्यात येईल.— ज्या घरास संडास किंवा पायखाना लागून असेल त्या घराच्या मालकाकडून उपकर प्रथमतः वसूल करण्यात येईल आणि त्याने उपकर देण्यात कसूर केल्यास ज्या कोणत्याही मुदतीबद्दल असा उपकर येणे असेल त्या मुदतीत त्या संडासाचा किंवा पायखान्याचा प्रत्यक्ष उपयोग करणाऱ्या कोणत्याही इसमाकडून तो वसूल करण्यात येईल. जेव्हा एकापेक्षा अधिक कुटुंबे एखाद्या संडासाचा किंवा पायखान्याचा उपयोग करीत असतील आणि उपकराचा दर कुटुंबागणिक निश्चित करण्यात आला असेल तेव्हा, असा उपकर, ज्या घरात किंवा घरांमध्ये अशी कुटुंबे राहत असतील त्या घरांच्या किंवा घराच्या मालकाकडून वसूल करण्यात येईल आणि मालकाने उपकर देण्यात कसूर केल्यास, संडास किंवा पायखाना यांचा उपयोग करणाऱ्या प्रत्येक कुटुंबाच्या प्रमुखाकडून तो वसूल करण्यात येईल.

१२२. उपकर परत देण्यास केव्हा मंजूरी देता येईल ते.— कोणताही संडास किंवा पायखाना तीन महिन्यांहून कमी नसेल इतक्या मुदतीपर्यंत संडास किंवा पायखाना म्हणून, वापरण्याचे बंद पडले असेल तर, पंचायतीस, उक्त मुदतीसाठी त्या संडासाच्या किंवा पायखान्याच्या संबंधात आकारण्यात आलेल्या उपकराची संपूर्ण रक्कम किंवा तिचा कोणताही भाग परत करण्याचा अधिकार असेल :

परंतु, असा संडास किंवा पायखाना वापरण्याचे बंद झाल्याबद्दलची लेखी नोटीस पंचायतीस दिल्याखेरीज अशी कोणतीही रक्कम परत करता कामा नये :

तसेच, अशी नोटीस स्वाधीन करण्यात आल्याच्या तारखेपासून कोणत्याही मुदतीबाबत कोणतीही रक्कम परत करता कामा नये.

[अनुसूची
(नियम ११८)

	किमान	कमाल
विशेष स्वच्छता विषयक उपकर	दर संडासामागे किंवा शौचकुपामागे दरवर्षी रुपये ८ किंवा संडास किंवा शौचकूप यांचा वापर करण्यासाठी दर कुटूंबामागे दरवर्षी रु. ८ आणि त्याच कुटूंबाकडून वापरण्यात येणाऱ्या आणखी संडासासाठी किंवा शौचकूपासाठी रु. ४.	दर संडासामागे किंवा शौचकुपामागे दरवर्षी रु. २५ किंवा संडास शौचकूप यांचा वापर करण्यासाठी दर कुटूंबामागे दरवर्षी रुपये २५ आणि त्याच कुटूंबाकडून वापरण्यात येणाऱ्या आणखी संडासासाठी किंवा शौचकुपासाठी रुपये १०.]

भाग १६

पंचायतीच्या मालकीच्या किंवा मालकीची नसलेल्या जमिनीवर बांधलेला गटारखड्डा साफ करण्यासाठीची फी

१२३. व्याख्या .— विषयात किंवा संदर्भात एतद्विरुद्ध काहीही नसेल तर या भागातील “घर”, “झोपडी”, “ भोगवटा करणारा इसम ” आणि “ मालक ” या शब्दांचे अर्थ, या नियमाचा विभाग ८ यात त्यांचे जे अर्थ आहेत तेच असतील, आणि “ पथिकाश्रम ” या शब्दाचा अर्थ त्या शब्दास ७ (अ) यात जो अर्थ आहे तोच अर्थ असेल.

१२४. गटारखड्डा साफ करण्यासाठीच्या फीचा दर .— गटारखड्डा साफ करण्याबद्दल फी आकारण्याचा निर्णय घेतला असेल अशा पंचायतीने नियम ३ व ४ यात विहित करण्यात आलेली कार्यरीती अनुसरल्यानंतर, पंचायतीच्या एखाद्या निर्दिष्ट केलेल्या क्षेत्रात किंवा संपूर्ण क्षेत्रात असलेल्या गटारखड्ड्याचा उपयोग करणाऱ्या सर्व घरांवर, पंचायत निश्चित करील अशा आणि या भागास जोडलेल्या अनुसूचित निर्दिष्ट केलेल्या किमान दरापेक्षा कमी नसेल व कमाल दरापेक्षा अधिक नसेल अशा दराने फी आकारली पाहिजे.

१२५. गटारखड्ड्याचे ठिकाण व त्याची लांबी रुंदी.— पंचायतीने मंजूरी केलेल्या ठिकाणी व मंजूर करण्यात आलेल्या लांबीरुंदीनुसार असल्याखेरीज मालकाने किंवा घराचा भोगवटा करणाऱ्या इसमाने, कोणताही गटारखड्डा, बांधता कामा नये.

१२६. गटारखड्ड्यावर झाकणाची तरतूद करण्याबाबतची जबाबदारी.— गटार खड्ड्याचा वापर करणारा घराचा मालक किंवा भोगवटा करणारा इसम हा, गटारखड्डा आच्छादण्यासाठी एखाद्या झाकणाची तरतूद करण्याबद्दल जबाबदार असेल.

१२७. गटारखड्डा साफ करण्याबद्दल फी आकारण्यापूर्वी ज्या शर्तीचे पालन करणे आवश्यक आहे त्या शर्ती. — पंचायतीने,
 (अ) गटारखड्डा साफ करण्याची व्यवस्था केल्याशिवाय आणि अशी व्यवस्था पंचायती कडून करण्यात येईपर्यंत ;
 (ब) ज्यांवर फीची आकारणी करावयाची असेल त्या इसमांना, वैयक्तिकपणे, किंवा ज्या गटार फीची आकारणी करणे असेल त्या गावाच्या किंवा गावाच्या भागातील रहिवाशांना सामान्यपणे, अशी तरतूद करण्याचा किंवा फी आकारण्याचा पंचायतीचा इरादा असल्याबद्दलची एक महिन्याची नोटीस दिल्याशिवाय आणि पंचायतीकडून अशी नोटीस देण्यात येईपर्यंत ;
 नियम १२६ अन्वये कोणतीही फी आकारता कामा नये.

१२८. गटारखड्डा साफ करण्याबद्दलची फी कोणत्या तारखेपासून अंमलात येईल ते. — अशी फी एप्रिल महिन्याच्या १ व्या तारखेस सुरु होणाऱ्या आणि तदनंतर येणाऱ्या मार्च महिन्याच्या ३१ व्या तारखेस समाप्त होणाऱ्या वर्षासाठी आकारता येईल. जर अशी फी दि. १ एप्रिल या तारखेखेरीज इतर कोणत्याही तारखेस अंमलात आली असेल तर ती लगतपुढील १ जुलै, १ ऑक्टोबर, १ जानेवारी आणि १ एप्रिल रोजी समाप्त होणाऱ्या तिमाहीने आकारता येईल आणि तदनंतर वर्षासाठी आकारता येईल.

१२९. गटारखड्ड्याबाबतची फी कोणत्या इसमाकडून वसूल करण्यात येईल ते. — घराचा भोगवटा करणाऱ्या ज्या इसमाच्या नावावर असा गटारखड्डा असेल त्या इसमाकडून अशी फी वसूल करण्यात आली पाहिजे. पंचायतीच्या क्षेत्रातील गटारखड्ड्याचे मालकी हक्क दर्शविणारे एक नोंदणीपुस्तक पंचायतीने ठेविले पाहिजे.

१३०. गटारखड्डा साफ करण्याबाबतची फी परत देण्यास केव्हा मंजूरी देता येईल ते. — एखादा गटारखड्डा तीन महिन्यांहून कमी नसेल इतक्या मुदतीपर्यंत असा गटारखड्डा म्हणून वापरण्याचे बंद पडले असेल तर, पंचायतीस, उक्त मुदतीसाठी त्या गटारखड्ड्याच्या संबंधात आकारण्यात आलेल्या फीची संपूर्ण रक्कम किंवा तिचा कोणताही भाग परत करण्याचा अधिकार आहे. परंतु, असा गटारखड्डा वापरण्याचे बंद झाले असल्याबद्दलची लेखी नोटीस पंचायतीस दिल्या खेरीज, अशी कोणतीही रक्कम परत करता कामा नये.

तसेच, अशी नोटीस स्वाधीन करण्यात आल्याच्या तारखेपूर्वीच्या कोणत्याही मुदतीबाबत, कोणतीही रक्कम परत करता कामा नये.

अनुसूची

(नियम १२४)

(१) एका गटारखड्ड्याचा वापर करणाऱ्या प्रत्येक घरामागे ^१[७ रुपयांहून] कमी नसेल आणि दरवर्षी ^२[१५ रुपयांहून] अधिक नसेल अशी रक्कम आणि त्याच गटारखड्ड्याचा वापर करणाऱ्या प्रत्येक घरामागे दरवर्षी ^२[४ रुपयांहून] कमी नसेल आणि दरवर्षी ^२[८ रुपयांहून] अधिक नसेल अशी रक्कम.

(२) एका गटारखड्ड्याचा वापर करणाऱ्या प्रत्येक पथिकाश्रमामागे किंवा भोजनालयामागे दरवर्षी ^२[१० रुपयांहून] कमी नसेल आणि दरवर्षी ^२[२० रुपयांहून] अधिक नसेल अशी रक्कम आणि गटारखड्ड्याचा वापर करणाऱ्या प्रत्येक जादा पथिकाश्रमामागे किंवा भोजनालयामागे दरवर्षी त्याच दराने आकारलेली रक्कम.

भाग १७

पंचायतीमध्ये निहित असलेल्या गायरानात गुरे चारण्याबद्दल फी

१३१. व्याख्या. — या विभागातील " फी " या संज्ञेचा अर्थ, पंचायतीकडे निहित असलेल्या आणि ज्या जमिनी गुरे चारण्याच्या कारणासाठी नेमून देण्यात आल्या असतील अशा जमिनीवर गुरे चारण्याबद्दल आकारलेली फी, असा समजावा.

१३२. **गुरे चारण्याबद्दल फी.**— पंचायतीकडे निहित असलेल्या गायरानात, गुरे चारण्याबद्दल फी आकारण्याचा निर्णय घेतला असेल अशा पंचायतीने, नियम ३ व ४ यांत विहित केलेली कार्यरीती अनुसरल्यावर ती निश्चित करील अशा, परंतु, या भागास जोडलेल्या अनुसूचित निर्दिष्ट केलेल्या किमान दरापेक्षा कमी नसेल किंवा कमाल दरापेक्षा अधिक नसेल अशा दराने फी आकारली पाहिजे.

१३३. **परवाना असल्याशिवाय गुरे चारता कामा नये.**— जेव्हा पंचायतीने अशी फी आकारली असेल तेव्हा, याबाबत देण्यात आलेला परवाना असल्याखेरीज, पंचायतीने त्या कारणासाठी नेमून दिलेल्या कोणत्याही जमिनीवर गुरे चारण्याची परवानगी देता कामा नये.

१३४. **परवाना कोणास द्यावयाचा ते.**— पंचायतीस, तिच्या अधिकारक्षेत्राच्या हद्दीत राहणाऱ्या इसमांनाच केवळ गुरे चारण्याबद्दल परवाना देण्याचा अधिकार आहे.

१३५. **परवान्याची फी कोणत्या मुदतीसाठी आकारता येईल ते.**— पंचायतीने, असा परवाना एप्रिल महिन्याच्या १ ल्या तारखेस सुरु होणाऱ्या व तदनंतर मार्च महिन्याच्या ३१ तारखेस समाप्त होणाऱ्या वर्षासाठी दिला पाहिजे आणि येणे असलेल्या फीची संपूर्ण रक्कम परवाना देण्याच्या वेळी आगाऊ वसूल करण्यात आली पाहिजे. जर असा परवाना दि. १ एप्रिल खेरीज कोणत्याही इतर दिवशी देण्यात आला असेल तर अशी फी, लगतपुढील १ जुलै, १ ऑक्टोबर, १ जानेवारी आणि १ एप्रिल रोजी संपणाऱ्या तिमाहीने आकारण्यात आली पाहिजे आणि तदनंतर ती वर्षासाठी आकारली पाहिजे.

अनुसूची

(नियम १३२)

गुरे	गुरे चारण्याबद्दल प्रत्येक जनावरामागे द्यावयाची किमान फी	गुरे चारण्याबद्दल प्रत्येक जनावरामागे द्यावयाची कमाल फी
म्हैस, गाय, बैल, घोडा, गाढव खेचर, उंट, किंवा तट्टू,	दरसाल २५ पैसे	दरसाल ७५ पैसे
मेंढी किंवा बकरा.	दरसाल १५ पैसे	दरसाल ४५ पैसे

९ [भाग १८

दिवाबत्ती कर

१३६. **व्याख्या.**— या भागात संदर्भावरून अन्यथा अर्थ लावणे आवश्यक नसेल तर “घर”, “झोपडी”, “भोगवटा करणारा” व “मालक” या संज्ञांस, त्यांना या नियमाच्या भाग ८ मध्ये जो अर्थ दिलेला असेल तोच अर्थ असेल.

१३७. **दिवाबत्तीचा कर.**— (१) ज्या पंचायतीने दिवाबत्ती कर बसविण्याचे ठरविले असेल, त्या पंचायतीने नियम ३ व ४ यांत विहित केलेली कार्यपध्दती अनुसरल्यानंतर, गावाच्या हद्दीत असलेल्या सर्व घरांवर - अशा घराचे एक तर भांडवली मूल्य किंवा वार्षिक भाडेमूल्य यांच्या अधारावर तिच्याकडून ठरविण्यात येईल अशा दराने असा कर बसविला पाहिजे. परंतु, असा दर या भागास जोडलेल्या अनुसूचित निर्दिष्ट केलेल्या किमान दरापेक्षा कमी आणि कमाल दरापेक्षा अधिक असता कामा नये.

१ [तथापि, अशा रीतीने निश्चित करण्यात आलेल्या दराची परिणती दिवाबत्ती कर, इमारती व जमिनी यांवरील करापेक्षा अधिक असणार नाही.]

(२) पुढील घरांवर पोट-नियम (१) अन्वये कोणताही दिवाबत्ती कर बसविता येणार नाही:—

१२ [(अ) * * * * * वगळले]

(ब) धर्मादाय, शैक्षणिक किंवा धार्मिक कारणांसाठी जे वापरण्यात येत असेल आणि ज्याच्या मालकास किंवा विश्वस्तास ज्यापासून कोणतेही भाडे मिळत नसेल अशा घरावर

१३८. दिवाबत्ती कर ज्या तारखेपामून अंमलात येईल ती तारीख. — दिनांक १ एप्रिल पामून प्रारंभ होणाऱ्या व लगेच नंतरच्या ३१ मार्च रोजी संपणाऱ्या वर्षासाठी दिवाबत्ती कर आकारण्यात येईल. जर १ एप्रिल व्यतिरिक्त कोणत्याही इतर दिवशी दिवाबत्ती कर अंमलात येईल तर तो लगतनंतरच्या १ जुलै, १ ऑक्टोबर, १ जानेवारी आणि १ एप्रिल रोजी संपणाऱ्या तिमाहीने आकारता येईल, आणि त्यानंतर तो वर्षासाठी आकारण्यात आला पाहिजे.

१३९. दिवाबत्ती कर प्रथम कोणावर आकारण्याजोगा असेल. — (१) घराचा प्रत्यक्ष भोगवटा करणारा इमम हा त्या घराचा मालक असेल तर त्याच्यावर दिवाबत्ती कर प्रथमतः आकारण्याजोगा असेल.

(२) जर घराचा भोगवटा त्याच्या मालकाकडून करण्यात येत नसेल तर, दिवाबत्ती कर हा प्रथमतः

(अ) जर ते भाड्याने दिले असेल तर ते भाडेपट्ट्याने देणाऱ्यावर,

(ब) जर ते पोट-भाड्याने दिले असेल तर भाडेपट्ट्याने देणाऱ्या वरिष्ठ इसमावर,

(क) जर ते भाड्याने नसेल तर ज्या इसमाकडे ते भाड्याने देण्याचा अधिकार निहित असेल त्या इसमावर, आकारण्याजोगा असेल.

(३) दिवाबत्तीकर म्हणून येणे असलेली कोणतीही रक्कम ज्या इसमावर ती प्रथमतः आकारण्यात आली असेल त्या इसमाकडून वसूल न झाल्यास सरपंच ठरवील त्या प्रमाणे त्या रकमेचा जितका भाग घराच्या हिश्याच्या संबंधात प्रमाणशौरित्या आकारता येऊ शकत असेल तितकाच त्या रकमेचा भाग ज्या घराच्या बाबतीत कर देणे असेल अशा घराच्या कोणत्याही भागाचा भोगवटा करणाऱ्याकडून वसूल करण्याचा अधिकार आहे. परंतु, अशा भोगवटा करणाऱ्या इसमाने ज्या मुदतीत अशा घराचा भोगवटा केला नसेल त्या कोणत्याही मुदतीसाठी तो कर देण्यास जबाबदार असणार नाही.

१४०. रिकाम्या जागांच्या बाबतीत करात सूट देणे किंवा कराची रक्कम परत करणे. — दिवाबत्ती कर आकारण्यास पात्र असलेली कोणतीही इमारत तीन महिने किंवा जास्त मुदतीसाठी रिकामी राहिली असेल तर, पंचायतीने अशा मुदतीबद्दल देण्यात आलेल्या किंवा द्यावयाच्या सर्व रकमेची किंवा तिच्या कोणत्याही भागाची सूट दिली पाहिजे किंवा ती रक्कम किंवा तिच्या कोणत्याही भागाची सूट दिली पाहिजे किंवा ती रक्कम किंवा तिचा भाग परत करण्यात आला पाहिजे :

परंतु अशी कोणतीही सूट किंवा परत द्यावयाची रक्कम—

(अ) ती इमारत रिकामी होती ह्या वस्तुस्थितीबाबत लेखी नोटीस सरपंचास देण्यात आली नसेल तर ; किंवा

(ब) ज्या तारखेस अशी नोटीस सरपंचास देण्यात आली त्या तारखेपूर्वीच्या कोणत्याही मुदतीबाबत मंजूर करण्यात येता कामा नये.

२ [अनुसूची

(नियम १३७ पहा.)

१५ [दिवाबत्ती कर

अ. क्र. (१)	इमारतीच्या क्षेत्रफळाची मर्यादा (२)	किमान कर (रुपये) (३)	कमाल कर (रुपये) (४)
१.	३०० चौरस फूट क्षेत्रफळापर्यंत सर्व इमारती	१०	२०
२.	३०० चौरस फुटापेक्षा अधिक आणि ७०० चौरस फुटापर्यंत क्षेत्रफळाच्या सर्व इमारती	२०	४०
३.	७०० चौरस फुटापेक्षा अधिक क्षेत्रफळ असलेल्या सर्व इमारती	२५	५०]

५ [भाग १९

पंचायतीच्या मालकीच्या किंवा पंचायतीच्या नियंत्रणाखालील कोणत्याही बाजारात किंवा जागी विकलेल्या प्राण्यांच्या नोंदणीसाठी फी

१४१. व्याख्या.— या भागात “ फी ” म्हणजे पंचायतीच्या मालकीच्या किंवा पंचायतीच्या नियंत्रणाखालील कोणत्याही बाजारात किंवा जागी विकलेल्या प्राण्यांच्या नोंदणीवरील फी.

१४२. प्राण्यांच्या नोंदणीसाठी असलेल्या फीचा दर.— (१) जी पंचायत प्राण्यांच्या नोंदणीवर फी बसविण्याचे ठरवील ती पंचायत, नियम ३ व ४ मध्ये विहित केलेली कार्यपध्दती तिने अनुसरल्यानंतर ती ठरवील अशा, परंतु या भागामे जोडलेल्या अनुसूचित उल्लेखिलेल्या कमाल दरापेक्षा अधिक नसेल व किमान दरापेक्षा कमी नसेल, अशा दरांनी तिच्या मालकीच्या किंवा तिच्या नियंत्रणाखाली असलेल्या बाजारात किंवा जागी विकल्या गेलेल्या प्रत्येक प्राण्यावर फी बसवील.

(२) महाराष्ट्र जिल्हा परिषदा किंवा पंचायत समित्या अधिनियम, १९६१ याच्या कलम २०३ च्या अर्थानुसार जो सार्वजनिक बाजार असेल व ज्यात जिल्हा परिषद त्या अधिनियमाच्या कलम १५७ अन्वये नोंदणी फी बसवीत असेल त्या बाजारात विकल्या गेलेल्या कोणत्याही प्राण्यांसंबंधी पोट-नियम (१) मधील कोणतीही गोष्ट लागू होणार नाही.

१४३. विक्री व्यवहारांच्या नोंदणीची व नोंदणी फीच्या वसूलीची कार्यपध्दती.— (१) पंचायत, पक्षकारांमधील विक्रीव्यवहारांची पावतीद्वारे नोंद करील व नियम १४२ अन्वये स्वीकारलेली नोंदणी - फी विक्री पुरी झाल्यानंतर लगेच त्या विक्रेत्याकडून वसूल करील, मग प्राण्याची किंमत प्रत्यक्ष दिलेली असो वा त्याची रक्कम नंतर देण्यात येणार असो.

(२) चिटणीस किंवा पंचायतीने लेखी प्राधिकृत केलेली कोणतीही व्यक्ती लागोपाठ क्रमांक दिलेली पृष्ठे असलेले व सरपंचाने किंवा त्याने लेखी प्राधिकृत केलेल्या पंचायतीच्या कोणत्याही सदस्याने मुद्रांकित केलेले व स्वाक्षरित केलेले एक नोंदणी पावती पुस्तक ठेवील. नोंदणी पावती पुस्तक खाली दर्शविलेल्या नमुन्यानुसार पत्र व प्रतिपत्र असेल :—

पंचायतीचे नाव _____

(अ) अनुक्रमांक _____

(ब) प्राण्यांची जात, वय, रंग व जर त्या प्राण्यास वेगळे ओळखता येण्याजोग्या काही,

खुणा असतील किंवा विशेष गोष्टी असतील तर यांचा निर्देश.

(क) खरेदीदाराचे नाव व त्याचा संपूर्ण पत्ता.

(ड) विक्रेत्याचे नाव व त्याचा संपूर्ण पत्ता.

(ई) प्रत्येक प्राण्यासाठी दिलेली किंमत.

(फ) आकारण्यात आलेली नोंदणी फी.

(ग) चिटणीसाची किंवा पावती देणाऱ्या व्यक्तीची सही.

(२) चिटणीस किंवा पंचायतीने यथोचितरित्या लेखी प्राधिकृत केलेली कोणतीही व्यक्ती

या खेरीज अन्य कोणत्याही व्यक्तीस, अशी पावती देता येणार नाही,

अनुसूची

(नियम १४२ पहा)

	किमान रु.	कमाल रु.
प्रत्येक प्राण्याच्या नोंदणीसाठी असलेला फीचा दर—	१.००	५.००]

* [भाग वीस]

पंचायत क्षेत्रात येणाऱ्या क्षेत्रांना भेट देणाऱ्या अभ्यागतांवरील प्रतिव्यक्ती कर

१४४. व्याख्या.- या भागात संदर्भानुसार किंवा विषयानुसार काहीही प्रतिकूल नसेल तर,-

(अ) "सोई सुविधा" याचा अर्थ, मार्ग, रस्ते, मोकळ्या जागा, उद्याने, मनोरंजन व खेळाची मैदाने, क्रीडा संकुले, कवायतीची मैदाने, बगीचे, बाजार, वाहने उभी करण्यासाठीची मोकळी जागा, प्राथमिक व माध्यमिक शाळा आणि महाविद्यालये, चिकित्सालये, दवाखाने व रुग्णालये, पाणी पुरवठा व वीजपुरवठा, रस्त्यावरील दिवे, मलनिःसारण, जलनिःसारण, सार्वजनिक बांधकामे व इतर सोयी, सेवा आणि सुविधांचा यात समावेश असेल;

(ब) "समिती" याचा अर्थ, राज्य शासनाने या भागाच्या प्रयोजनार्थ, घटित केलेली समन्वय समिती असा आहे;

(क) "कायम रहिवासी" याचा अर्थ, पंचायतीच्या हद्दीच्या आत जिच्या मालकीचे घर आहे किंवा सर्वसाधारणपणे जी वास्तव्य करून राहात आहे अशी व्यक्ती, असा आहे;

(ड) "कर" याचा अर्थ, या भागाअन्वये पंचायतीच्या हद्दीतील अभ्यागताच्या प्रवेशावर आकारण्यात येणारा प्रतिव्यक्ती कर, असा आहे;

(इ) "तात्पुरता रहिवासी" याचा अर्थ, पंचायतीच्या हद्दीत ज्ञाने तात्पुरत्या रहिवासासाठी प्रवेश केला आहे असा अभ्यागत, असा आहे;

(फ) "अभ्यागत" याचा अर्थ, पंचायतीच्या हद्दीतील कायम रहिवासी सोडून तात्पुरत्या रहिवासासाठी त्यात प्रवेश करणारी कोणतीही व्यक्ती, असा आहे.

१४५. प्रतिव्यक्ती कर, त्याचे प्रदान व प्रक्रिया.- (१) राज्य शासनाने कोणत्याही पंचायतीच्या क्षेत्रात प्रतिव्यक्ती कर घेण्यास मंजुरी दिली असेल व अशा पंचायत क्षेत्राच्या हद्दीत कोणत्याही अभ्यागताने प्रवेश केला तर तो या भागाला जोडलेल्या अनुसूचित विनिर्दिष्ट केलेल्या किमान दरापेक्षा कमी नसेल व कमाल दरापेक्षा अधिक नसेल अशा दराने प्रतिव्यक्ती कर भरेल.

(२) कर वसूल करण्यातून खालील व्यक्तींना सूट देण्यात येईल, त्या पुढीलप्रमाणे :-

(अ) अशा ग्रामपंचायतीचा कायम रहिवासी,

(ब) कामावरील शासकीय कर्मचारी, आणि

(क) ५ वर्षाखालील मुले

(३) जर एखाद्या मुलाच्या वयाबाबत किंवा एखादी व्यक्ती पंचायतीची कायम रहिवासी आहे किंवा नाही याबाबत, किंवा तिला पोट-नियम (२) च्या तरतुदीतून सूट देण्यात आली आहे किंवा नाही याबाबत कोणताही प्रश्न उपस्थित झाल्यास, असे प्रकरण संबंधित पंचायतीच्या सरपंचाकडे निर्णयार्थ सोपविण्यात येईल.

(४) या भागास जोडलेल्या अनुसूचित विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे अशा पंचायतींना ठरविलेल्या दराने कर भरल्याशिवाय कोणत्याही अभ्यागतास पंचायतीच्या हद्दीत प्रवेश करता येणार नाही. पंचायतीने या प्रयोजनार्थ, ठरविलेल्या एका किंवा अनेक ठिकाणी पंचायतीने नियुक्त केलेल्या व्यक्तीने किंवा व्यक्तींनी मागणी केल्यावर अभ्यागत प्रतिव्यक्ती कराची रक्कम भरेल.

(५) प्रतिव्यक्ती कर भरल्यानंतर, प्रत्येक अभ्यागतास पास देण्यात येईल. असा पास हस्तांतरणीय नसेल. पंचायत पासाचा आकार, नमुना व रंग ठरविलेला आणि असे पास छापून घेईल.

(६) पोट-नियम (१) च्या तरतुदीचा भंग करणारा कोणताही अभ्यागत सिद्धपराधी ठरल्यावर, त्याला रुपये १०० पर्यंतच्या दंडाची शिक्षा होईल.

१४६. प्रतिव्यक्ती कराचा हिशोब. - (१) पंचायत प्रतिव्यक्ती करापासून मिळालेल्या उत्पन्नाची सर्व रक्कम, अधिनियमाच्या कलम ५७ खाली निर्माण केलेल्या ग्रामनिधीत जमा करील.

(२) पंचायत प्रतिव्यक्ती करापासून प्राप्त होणाऱ्या उत्पन्नातील जमा व त्यातून केलेला खर्च दर्शविणारा हिशोब स्वतंत्रपणे ठेविल. ग्रामपंचायतीचे ग्रामसेवक प्रतिव्यक्ती कराचा हिशोब संबंधित गटविकास अधिकाऱ्याला लेखा परीक्षेसाठी मादर करील.

(३) अधिनियमाच्या तरतुदीनुसार पंचायतीच्या कायम रहिवाशांना फायदा व्हावा या हेतूने सोईमुविधांची तरतूद करण्यासाठी, पंचायत अशा प्रतिव्यक्ती कराच्या वार्षिक प्राप्तीच्या २५ टक्के इतकी रक्कम त्यासाठी प्रत्यक्ष उपयोगात आणिल. वार्षिक प्राप्तीच्या उर्वरित ७५ टक्के रक्कम समितीचे सूचनेनुसार क्षेत्राच्या विकासासाठी आणि अभ्यागतांना मुलभूत सुविधा पुरविण्यासाठी उपयोगात आणली जाईल.

१४७. समन्वय समिती घटित करणे. - राज्य शासनाद्वारे समन्वय समिती घटित करण्यात येईल. समन्वय समितीत खालील सदस्यांचा समावेश असेल, ते असे :-

(एक)	सचिव, ग्रामविकास विभाग, महाराष्ट्र शासन मंत्रालय	अध्यक्ष
(दोन)	उप सचिव, ग्रामविकास विभाग (पंचायत राज), महाराष्ट्र शासन	सदस्य
(तीन)	मुंबई महानगर प्रदेश विकास प्राधिकरणाचे प्रतिनिधी	सदस्य
(चार)	महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळाचे प्रतिनिधी	सदस्य
(पाच)	वन विभागाचे प्रतिनिधी	सदस्य
(सहा)	भारतीय पुरातत्व सर्वेक्षण विभागाचे प्रतिनिधी	सदस्य
(सात)	संबंधित जिल्हांचे जिल्हाधिकारी	सदस्य
(आठ)	संबंधित जिल्हा परिषदेचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी	सदस्य
(नऊ)	संबंधित ग्रामपंचायतीचे सरपंच	सदस्य
(दहा)	संबंधित जिल्हा परिषदेचे (ग्रामपंचायत) उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी	सचिव

(२) शासन वेळोवेळी समन्वय समितीची पुनर्रचना करील.

(३) समन्वय समितीचे सदस्य सचिव समितीचे अध्यक्ष ठरवतील अशा वेळी, ठिकाणी व दिवशी वेळोवेळी समितीची बैठक बोलावतील. प्रत्येक वर्षात प्रत्येक तीन महिन्यांच्या कालांतराने समितीच्या किमान चार बैठकी घेण्यात येतील.

अनुसूची
(पहा नियम १४५)

अनुक्रमांक (१)	वर्गवारी (२)	प्रतिव्यक्ती किमानदर (३)	प्रतिव्यक्ती कमाल दर (४)
१.	प्रौढ व्यक्ती (१२ वर्षावरील वयाची)	रुपये ५	रुपये ५
२.	मुले (वय ६ ते १२ वर्ष)	३	३
३.	शाळेच्या सहलीतील विद्यार्थी (शाळेच्या सहल प्रमुखाने सदर विद्यार्थी शाळेतील आहेत असे प्रमाणपत्र दिले पाहिजे.)	१	१